

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра дошкільної освіти

Магістерська робота на тему:

«Розвиток діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри»

Виконала:

студентка V курсу, групи ДОМЗ –51 галузі
знань: 01 Педагогічна освіта

напряму підготовки: 012 Дошкільна освіта

Гетьман Наталія Володимирівна

Керівник: Аніщук А.М. канд. пед. наук,
доцент

Рецензенти: Пихтіна Н.П. канд. пед. наук,
доцент; Матвієнко С.І канд. пед. наук,
доцент

Ніжин – 2021

АНОТАЦІЯ

Гетьман Н.В. Розвиток діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри. Рукопис. Ніжин, 2021. – с.85.

Кваліфікаційна робота виконана на теоретичному та практичному рівнях. На теоретичному рівні уточнено зміст та структуру провідних категорій, проаналізовано теоретичні аспекти розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Розкрито вплив театралізованої гри на виховання культури спілкування дітей старшого дошкільного віку.

Виділено та обґрунтовано педагогічні умови розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри.

На емпіричному рівні визначено критерії, показники та рівні сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників, досліджено вплив педагогів на розвиток даної якості у дітей. Розроблено систему роботи з розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри, перевірено її ефективність.

Ключові слова: *«діалог», «діалогічне мовлення», «діалогічна єдність», «діалогічні вміння», «театралізована гра».*

ANNOTATION

Hetman N.V. Developing Preschooler's Communication through Drama Method. Article. Nizhyn, 2021. – p.85.

This Qualifying Work made at Theoretical and Practical level. Theoretical level specifying content and structure of main definitions, analysis of theoretical aspects on Developing Communication for Preschool Children. Describing impact of Drama Method and ethics in Speech and Language on Child at Preschool Age.

During this work we highlighted and grounded Pedagogical Conditions for Developing Preschooler's Communication through Drama Method.

At Empirical level we identified criteria, performance and levels developed by Preschool Child's Communication, and also investigated impact of Tutors on developing this skill by children. We developed the sequence of tasks for Developing Preschooler's Communication through Drama Method and tested the effectiveness.

Key words: "communication", "speech and language", "interaction", "communication skills", "drama method".

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ГРИ.....	11
1.1. Психолого-педагогічні дослідження з проблеми розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.....	11
1.2. Особливості розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.....	15
1.3. Театралізована гра як засіб розвитку діалогічного мовлення дошкільника.....	20
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I.....	26
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	27
2.1. Методика констатувального етапу дослідження.....	27
2.2. Визначення рівнів сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.....	32
2.3. Вплив закладу дошкільної освіти на розвиток діалогічного мовлення дітей.....	35
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II.....	40
РОЗДІЛ III. СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ГРИ.....	41
3.1. Обґрунтування принципів та педагогічних умов використання засобів театралізованої діяльності у розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	41

3.2. Методика розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри.....	44
3.3. Оцінка ефективності формувального етапу дослідно-експериментальної роботи.....	53
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ ІІІ.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. Вік дошкілля – важливий етап у становленні та розвитку особистості в цілому. Це особливий період розвитку дитини, становлення загальних здібностей, необхідних в будь-якій діяльності. У дошкільному віці дитина починає пізнавати навколишній світ, отримує початкові знання про нього, оволодіває рідною мовою та засвоює її багатство, вчиться спілкуватися з людьми. Саме в дошкільному віці формується характер людини, виробляються певні навички спілкування з оточуючими. Вміння спілкуватися з іншими людьми, діяти спільно з ними, пізнавати нове, по-своєму бачити і розуміти життя - це і ще багато іншого несе в собі дошкільне дитинство.

Надзвичайне значення в цей період відіграє створення оптимальних умов для розвитку мовленнєвої компетентності дитини. Тому одним із першочергових завдань, що стоять перед нами, є пошук ефективних методів і прийомів роботи, що сприяли б мовленнєвому розвитку дітей.

У Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція від 12 січня 2021 р.) виокремлено освітню лінію «Мовлення дитини», яка передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, формування у дітей різних видів мовленнєвої і комунікативної компетенції [7]. В сукупності ці компетенції спрямовані на формування мовленнєвої особистості дитини.

Мовленнєва компетентність включає в себе діалогічну компетентність, яка, в свою чергу, є складовою базової характеристики особистості дитини дошкільного віку. Розвиток діалогічного мовлення має дуже важливе значення для дитини-дошкільника. Завдяки діалогу, дитина старшого дошкільного віку повинна вміти вільно, невимушено вступати в розмову з іншими дітьми та дорослими; підтримувати запропонований діалог; відповідати на запитання за

змістом картини або художнього твору; вміти запитати, заперечити, подякувати, вибачитися, розповісти про себе, домовлятися; обмінюватись інформацією;

Недостатня розробленість проблеми розвитку діалогічного мовлення, епізодичний характер роботи над діалогом у дитячому садку не дозволяє максимально повно й успішно розв'язувати це завдання.

Актуальність дослідження діалогічного мовлення полягає в необхідності вдосконалення культури мовленнєвого спілкування дітей старшого дошкільного віку, навчанні технології ведення діалогу, а також у формуванні адекватного ставлення до співрозмовника.

Проблему розвитку діалогічного та зв'язного мовлення вивчали та вивчають як психологи (Л.С.Виготський, Б.Д.Ельконін, С.Л.Рубинштейн, А.Н.Леонт'єв, Л.І.Леушина та ін.), так і вчені, лінгвісти, методисти, педагоги (С.І.Тихеєва, О.О.Фільоріна, К.Д.Ушинський, А.М.Бородич, Н.А.Орланова, О.С.Ушакова, М.Бахтін, Н.Арутюнова, Л.Якубинський та ін.).

На сучасному етапі розвиток діалогічного мовлення дітей дошкільного віку також досліджується у багатьох напрямках. Наприклад, структурно-семантичні особливості організації діалогічного мовлення розглядалися в працях О.Воробйової, Є.Вохришевої, І.Святогор, Н.Шведової та ін.; аналіз комунікативно-прагматичних, функціональних характеристик здійснено у роботах Р.Безуглої, А.Белової, С.Гедз, Т.Колокольцевої, Г.Кольшанського, В.Лагутіна, І.Рудик, О.Старикової, Г.Старцевої, Н.Формановської, Л.Чайки та ін.; діалогічні єдності в семантико-функціональному плані досліджували В.Бузаров, І.Пініч та ін.

Незважаючи на достатню кількість літературних джерел та досліджень з вивчення розвитку діалогічного мовлення, ця проблема не вивчена в повному обсязі та потребує подальшого дослідження. Для розвитку виразного діалогічного мовлення необхідно створення умов, які допомагають дитині

передати свої емоції, почуття, бажання і погляди як у звичайній розмові, так і публічно, не соромлячись слухачів. Величезну допомогу в цьому надають заняття з *театралізованої діяльності*. На сьогодні одним із продуктивних напрямів роботи з розвитку мовленнєвої активності дитини є використання *театралізованих ігор* з творчим та інтелектуальним навантаженням. І це не випадково, тому що театралізована гра - провідний вид мовленнєвої діяльності дитини в дошкільному віці.

У театралізованій грі формується діалогічне мовлення, яке є емоційно насиченим. Завдяки цьому, дошкільники краще засвоюють зміст твору, логіку і послідовність подій, їх розвиток і причинну обумовленість. Такі ігри сприяють засвоєнню елементів мовного спілкування у дитини (міміка, жест, поза, інтонація, модуляція голосу).

Отже, при формуванні мовних навичок у дошкільнят дуже важливим аспектом є розвиток творчих та розумових здібностей, поглиблення їх знань про навколишній світ, формування бажання бачити прекрасне та змінювати світ на краще. Виконання цих завдань можливе через ознайомлення дітей з мистецтвом театру, яке позитивно впливає на їх естетичне, моральне, розумове, фізичне, трудове виховання, а також розвиває сприйнятливність та емоційність вихованців. Ми вважаємо, що проблема вивчення діалогічного мовлення дітей через призму театральної діяльності є цікавою для вчених, педагогів, лінгвістів, методистів не тільки з наукової, а і з педагогічної, моральної, естетичної, виховної точки зору і не є дослідженою в повній мірі.

Саме тому **темою** магістерської роботи є *«Розвиток діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри»*.

Мета дослідження – полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри та

розробці системи роботи щодо педагогічного впливу в умовах закладу дошкільної освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з проблеми розвитку діалогічного мовлення дошкільників засобами театралізованої гри.
2. Визначити особливості використання театралізованої гри для розвитку діалогічного мовлення.
3. Розробити критерії та показники, визначити рівні сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників.
4. Дослідити вплив педагогів на розвиток діалогічного мовлення дітей.
5. Розробити й апробувати експериментальну методику розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри, перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження: розвиток діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови використання театралізованої гри для розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що процес використання засобів театралізованої діяльності для розвитку діалогічного мовлення у дітей буде більш ефективним за дотримання наступних педагогічних умов: підвищення рівня діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку при проведенні цілеспрямованих занять з елементами театралізації та інсценування казок; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; вільне і добровільне включення дітей у гру: не нав'язування гри, а залучення в неї; раціональна організація предметного середовища для театралізованої діяльності; практична взаємодія учасників ігрової діяльності, збагачення ігрового досвіду дітей.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення даних.

Емпіричні: педагогічний експеримент; спостереження за розвитком діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку; діагностичні методики з дітьми; анкетування педагогів.

Методи математичної статистики та обробки педагогічного дослідження: обчислення відсоткових співвідношень щодо окреслених педагогічних умов.

Наукова новизна і практичне значення результатів дослідження:

полягає у тому, що *уточнено* зміст понять «діалогічне мовлення», «діалогічна єдність», «діалогічні вміння»; *розширено та доповнено* зміст понять «театралізована гра»; «діалогічна компетентність». *Розроблено* критерії, показники та рівні сформованості діалогічного мовлення дошкільників. *Модернізовано та апробовано* значення театралізованої гри для розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників. *Удосконалено* форми і методи роботи педагога в означеному напрямі.

Апробація результатів дослідження.

1. Матеріали дослідження апробувались у процесі участі автора у Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції студентів, магістрів та молодих науковців (23 жовтня 2020 року) до 15-річчя кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя: «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку».

2. Основні положення даного дослідження знайшли відображення у статті «Театралізована гра як засіб розвитку діалогічного мовлення дошкільника». «Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молоді»: збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта» / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 170 с. С.33-38.

3. Участь у секційному засіданні Конференції молодих науковців «Молодь у науці» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (13 – 22 травня 2021 року). Тема доповіді: Розвиток діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри.

4. Участь у Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції "Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку" (26 жовтня 2021 року).

5. Матеріали дослідження висвітлені у статті: «Експериментальне вивчення стану сформованості діалогічного мовлення старших дошкільників ». Збірник наукових статей студентів спеціальності "Дошкільна освіта" / за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 246 с. С.43-47.

Структура роботи: Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків до розділів, практичної реалізації, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 85 стор., в т.ч. основний текст - 68 стор., додатки - 17 стор.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ГРИ.

1.1. Психолого-педагогічні дослідження з проблеми розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку

Діалогічне мовлення є одним із видів зв'язного мовлення, що формується в дошкільному дитинстві і відноситься до комунікативної функції мови. Як зазначає А.Леушина, діалог є первинною формою мовленнєвого спілкування дитини, коли відбувається безпосередній обмін думками, враженнями [20]. Т.Флоренська зазначає, що діалог – це звернення до кожної людини як до окремої індивідуальності. В основі діалогу лежить діалогічна єдність: по-перше, це вираження думок та їх сприйняття, по-друге, реакція на них, що відображається у побудові даного акту мовлення. Основними ознаками діалогу є бажання вступати у мовленнєву взаємодію, цілеспрямованість і дотримання правил мовленнєвої комунікації [42].

Діалог - це не тільки першорядна, але також найбільш необхідна форма мовлення для соціалізації дитини в колективі. На думку А. Чулкової, діалогічне мовлення - особливий вид мовної діяльності, функції якої реалізуються в процесі безпосереднього спілкування між співрозмовниками (двох і більше) в результаті послідовного чергування стимулюючих реплік [43]. Подібне визначення ми знаходимо і в А.Арушанової. За визначенням автора, діалогічне мовлення - це «тип мовної комунікації, в процесі якої здійснюється обмін враженнями між двома або кількома особами» [6, с.15]. Схоже визначення дає О.Сиротіна, на думку якої діалогічне мовлення - це «поєднання усних висловлювань, послідовно породжених двома і більше співрозмовниками в

безпосередньому акті спілкування об'єднаних ситуативно-тематичною спільністю і комунікативними мотивами поєднання» [34, с.194]. Отже, для того щоб діалогічне мовлення відбулося потрібно два учасники мовленнєвої взаємодії.

Головною особливістю діалогу є те, що така мовленнєва взаємодія відбувається в конкретній ситуації і супроводжується позамовними засобами (жестами, мімікою, інтонацією). Така форма мовлення допускає пропуски слів, розмовну лексику, стислість, незакінченість думки, різні типи речень, як прості так і складні. Характерним є використання мовних стереотипів, шаблонів і кліше, стійких висловлювань.

З точки зору А.Чулкової для правильної побудови діалогу важлива особлива «техніка спілкування» - «прийоми встановлення контакту, вміння відчувати стан партнера, готовність до спілкування, вміння підтримувати бесіду, вести діалог» [44, с.224].

В.Глухів підкреслює важливі особливості діалогічного мовлення, до яких відносяться граматична неповнота, пропуск деяких частин висловлювання, наявність повторів, вживання розмовного стилю [10, с.184]. Автор перераховує наступні мовні особливості діалогічного мовлення:

- 1) велика кількість питальних і спонукальних речень серед реплік-стимулів;
- 2) наявність повторів;
- 3) синтаксична неповнота, яка компенсується за рахунок попереднього висловлювання [Там же, с.186]

На відміну від діалогічного, монологічне мовлення – це чіткий, логічно послідовний вислів, який є зрозумілим слухачам і не потребує їх миттєвої реакції. Відрізняється більш складною будовою, розгорнутістю, більш повною інформацією. Для монологу, зазначає Н.Новотворцева, притаманними є

розгорнуте висловлювання, послідовність думки, літературна лексика; логічна завершеність; синтаксична оформленість. Один мовець забезпечує зв'язність монологу [30].

Різні і мотиви у цих форм зв'язного висловлювання. Для монологічного мовлення характерним стимулом є внутрішні мотиви, оскільки зміст і мовленнєві засоби вибираються самим мовцем. А при використанні діалогічного мовлення активізуються як внутрішні, так і зовнішні мотиви.

Л.Якубинський відзначав, що ці дві форми мовлення (діалог і монолог) поєднуються одна з одною рядом проміжних форм. Однією з таких форм є бесіда, яку називають підготовленим діалогом [47]. М.Алексеева зазначає, що в методиці навчання дітей рідної мови важливо враховувати тісний взаємозв'язок діалогічного і монологічного мовлення. Адже сформовані навички діалогічного мовлення є підґрунтям для оволодіння монологічним [3, с.398].

Науковці виділяють чотири групи особливостей діалогічного мовлення - *комунікативні, соціально-комунікативні, психологічні та лінгвістичні*. До комунікативних особливостей діалогічного мовлення Н.Іпполітова відносить зміну (чергування) комунікативних ролей по ходу спілкування, коли кожен учасник діалогу виступає то в ролі слухача, то в ролі мовця; прихильність до певної мовної ситуації; необхідність слідувати за ходом думки співрозмовника, часом несподіваної, що призводить до зміни теми, звідси спонтанність реакцій, неможливість заздалегідь спланувати хід діалогу [17, с. 299].

А.Чулкова виділяє соціально-комунікативні особливості діалогічного мовлення, серед яких головними є «його приналежність таким різновидам спілкування, як соціальний контакт, ділова розмова, і вільна бесіда»[45, с.16].

Психологічні особливості діалогічного мовлення виділені В.Максимовим. Науковець зазначає, що це двосторонній характер спілкування, в якому поведінка одного партнера комунікації залежить від мовної поведінки іншого;

неможливість спланувати діалог; ситуативність; відкритість позиції учасників; обмеженість у часі [26].

Лінгвістичні особливості діалогічного мовлення, за словами О. Гойхман, - це «типові для діалогу синтаксичні конструкції і види взаємозв'язку речень. Вони бувають граматичними (сполучники), лексико-граматичними (займенники, прислівники, модальні слова) і лексичними (повтори, заміщення, кореляції)»[13, с.205]. Для діалогічного мовлення характерне вживання готових мовних формул, мовних кліше, що не підлягають поділу, близьких до фразеологізмів » [13, с.206].

До характерних особливостей діалогічного мовлення, на думку А.Арушанової, можна віднести:

- ситуативність (пов'язаність з обстановкою, в якій відбувається розмова, і відносинами комунікантів);
- контекстуальність (кожне чергове висловлювання в ньому значною мірою обумовлено попередніми);
- згорнутість (багато мається на увазі, завдяки спільності ситуації для співрозмовників і їх обізнаності в ній);
- реактивність (будь-яка репліка є мовною реакцією на мовні та немовленеві стимули);
- малоорганізованість (кожна репліка зазвичай мимовільна, заздалегідь не обдумана, незапрограмована і не спланована);
- стислість висловлювань і простота їх синтаксичної побудови [5].

Діалогічне мовлення стимулюється ситуацією, в якій відбувається діалог, висловлюваннями співрозмовників. Одиницею діалогічного мовлення є діалогічна єдність – поєднання двох або більше взаємопов'язаних реплік. Щоб

оволодіти цією формою мови, потрібно засвоювати різні типи діалогічних єдностей, стверджує О. Сиротіна [34].

Структура діалогу, на думку А.Арушанової, включає в себе такі діалогічні пари, що складаються з питання - відповіді, повідомлення, ставлення досказаного; спонукання (прохання, пропозиції, накази) - реакції на спонукання (виконання чи відмова) [5, с.260]. Формування діалогу вимагає спеціальної роботи і пошуку ефективних педагогічних умов.

Таким чином, діалогічне мовлення - це процес безпосереднього спілкування, де кожен з учасників виступає в ролі мовця і слухача. Сутність діалогічного мовлення складається з обміну репліками, висловлюваннями, пов'язаними між собою за змістом. Діалогічне мовлення розвивається і формується в процесі спілкування і взаємодії з більш досвідченим співучасником - носієм комунікативної культури.

1.2. Особливості розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку

У старших дошкільників продовжується розвиватися діалогічне мовлення, яке дозволяє дитині легко налагоджувати мовленнєву взаємодію з дорослими та однолітками. Забезпечують таку взаємодію сформовані діалогічні уміння. Під такими уміннями розуміється здатність дітей спілкуватися між собою, вступати в розмову, підтримувати й завершувати її, дотримуючись правил мовленнєвого етикету, влучно вживати мовленнєві вирази; висловлюватися зв'язно; інтонаційно оформлювати своє мовлення. В державному Стандарті дошкільної освіти (БҚДО) визначено діалогічну компетенцію, якою мають оволодіти старші дошкільники, під якою розуміється уміння дітей використовувати

зв'язний текст, відповідати на запитання й звертатися із запитаннями, підтримувати та розпочинати розмову, вести діалог, складати різні розповіді [7].

Як зазначає О.Полєвікова, цілісний підхід є важливим принципом формування діалогічного мовлення, внаслідок якого встановлюються діалогічні відносини між дітьми, відбувається формування ініціативної та відповідальної позиції, партнерських стосунків. Опанування дитиною мовними засобами та невербальною комунікацією сприяють формуванню діалогічних умінь [33].

Однією з умов розвитку діалогічного мовлення є оволодіння дитиною різними сторонами мови, що сприяє самостійному висловлюванню, використовуючи різні синтаксичні конструкції. О.Гвоздев зазначає, що діалогічне мовлення передбачає оволодіння дитиною сформованою звуковимовою, багатством словника, граматичною будовою [1]. На думку В.Деменьєва, основними чинниками розвитку діалогічного мовлення є:

- 1) достатня інформативність реплік (недостатність і надмірність повідомлень роблять спілкування невдалим);
- 2) потреба в спілкуванні;
- 3) дотримання учасниками діалогу причинно-наслідкових зв'язків в мовних діях, у виборі теми;
- 4) наявність загальних мовних знань [14, с. 44]

На думку А.Чулкової, діалогічна мова в розвитку дитини допомагає вирішувати цілий ряд завдань педагогічного і психологічного характеру, а саме:

- пам'ятати всі попередні бесіди з партнером, не повторюватися;
- пам'ятати все, що сказав співрозмовник в ході діалогічного контакту і все, що сказав сам;
- швидко оцінювати всі повідомлення;
- вміти вчасно сказати своє слово;
- вміти слухати співбесідника;

- дотримуватися оптимального емоційного тону, правильного мовлення;
- слухати своє мовлення, щоб контролювати його;
- вміти отримувати інформацію з ситуації [44, с.19].

Особливе значення у розвитку діалогічного мовлення дошкільників має діалог однолітків, так як, розмовляючи з однолітком, дитина відчуває себе розкутою, вільною. При цьому орієнтується на індивідуальні особливості партнера, його емоційний стан, будує своє висловлювання так, щоб бути почутою, або перериває співрозмовника, наполягає на своїй думці, не переносять критики в свою адресу, проявляє агресію до співрозмовника. Тому, зазначає А.Арушанова, дітей необхідно вчити діалогу з однолітками, тут недоречні навчальна мотивація, прямі вказівки і жорстка регламентація. Це нова область в педагогіці співробітництва і саморозвитку. Навчання діалогу відбувається через мовні, словесні і мовленнєві ігри [5, с.135].

Ефективному розвитку діалогічного мовлення сприяють педагогічні умови, які створюються у закладі дошкільної освіти. Як зазначає А.Арушанова [5], оптимальними умовами формування діалогічного мовлення є створення розвивального педагогічного середовища, широкого простору для спілкування; дотримання правил організації життя дітей; організація довільних форм і методів розвитку мовлення дошкільників; забезпечення емоційного комфорту і творчої атмосфери. Однією з умов розвитку діалогічного мовлення є організація мовленнєвого середовища, що забезпечує взаємодію дитини і дорослого, дитини і однолітків сприятиме розвитку діалогічних умінь та навичок [5].

Організовуючи спілкування з дитиною, педагог в першу чергу має орієнтуватися на потреби та інтереси малюка, які можуть час від часу змінюватися. Враховувати вікові та індивідуальні особливості, життєвий досвід, рівень мовленнєвого розвитку дитини.

Досить ефективним є використання прийому словесних доручень (виконати прохання іншого, попросити щось, сходити в сусідню групу за книгою і т. п.). Особливо велике значення цього прийому в освоєнні мовного етикету. Спочатку до таких доручень залучають більш товариських дітей, а поступово і менш активних.

На думку Л.Федоренко, для формування діалогічних умінь велике значення має спільна діяльність. У процесі її виникають завдання інструктування, обговорення, узгодження, оцінки дій. Встановлюється контакт і підтримується взаємозв'язок, відбувається обмін думками, задумами, виникає порозуміння, стимулюється активність. При цьому головними умовами для розвитку діалогічного мовлення є ініціативність та активність самої дитини, які повинні всіляко спонукати і заохочуватися.

Встановлено, що вплив спільної діяльності дітей на діалогічну мову значно підвищується, якщо їм показати, що їх успіх залежить від уміння спілкуватися, домовлятися. Спільна діяльність сприяє усвідомленню дітьми необхідності володіння діалогічними вміннями, а отже, і розвиває їх [40].

Е.Фльоріна зазначає, що спеціально організовані мовленнєві ситуації сприяють цілеспрямованому навчанню діалогічного мовлення у дітей. У процесі розігрування таких ситуацій, діти вчаться домовлятися, ставити запитання своєму співрозмовнику, вступати в розмову, переконливо доводити свою думку, дотримуючись правил мовленнєвого етикету [41].

На думку О. Гвоздева, важливим методом є розмова дітей з однолітками (непідготовлений діалог) у процесі життєдіяльності. Автор виділяє наступні вимоги щодо дотримання правил поведінки під час такої розмови:

- витримувати черговість;
- вислуховувати співрозмовника, не перебиваючи;
- підтримувати загальну тему розмови, не відволікатися від неї;

- розмовляти спокійно, доброзичливим тоном [1].

О.Ушакова наголошує на тому, що педагог постійно має спонукати дитину до діалогу з дорослими та дітьми. Задля цього, слід дитину привчати висловлювати свої думки, прохання за допомогою слова, влучно підбирати слова, відповідаючи на запитання дорослого, стежити за правильністю відповідей інших дітей; закріплювати уміння відповідати коротко і за допомогою поширених речень [39].

У закладі дошкільної освіти розвиток діалогічного мовлення відбувається у двох формах: у вільному мовленнєвому спілкуванні і на спеціальних заняттях. Діалог насамперед виникає при вільному мовленнєвому спілкуванні, є базою для збагачення словника дітей. Під час такого мовлення відбувається розвиток граматичних навичок, здобуваються навички зв'язного мовлення.

На організованих заняттях дана робота здійснюється за допомогою методу розмови (бесіди) і методу імітації. Такі заняття проводяться два рази на тиждень. Методи реалізуються: прийомами підготовленої бесіди (розмови), прийомами театралізації (імітації і переказу) [15, с.39].

Доцільно використовувати бесіди на різні теми, пов'язані з життям дитини в сім'ї, дитячому садку, з відносинами із друзями, використовуючи при цьому різноманітні мовленнєві засоби, формули мовленнєвого етикету. У такий спосіб у дітей будуть закріплюватися вміння використання норм і правил вживання мовленнєвого етикету, необхідного для виховання культури спілкування.

Підбираючи методи і прийоми для розвитку діалогічного мовлення дошкільників, слід враховувати ті знання, які дитина засвоїла в межах теми, яка буде обговорюватися, наявність уявлень про предмет спілкування. Є.Тихєєва зазначала: «Не можна дитину допускати описувати те, судити про те, про що, у неї немає достатніх їй цілком і ясно засвоєних даних » [37, с.54].

Розвиток навичок діалогічного мовлення відбувається і в процесі режимних моментів, в процесі яких забезпечується міцність знань, гарне запам'ятовування слів і нових, і раніше засвоєних.

Отже, розвиток діалогічного мовлення у старших дошкільників - один з найбільш значущих аспектів дошкільної освіти та виховання. Тому, наскільки добре дитина володіє діалогічними вміннями, залежить розвиток монологічного зв'язного мовлення, що забезпечує загальний рівень мовленнєвого розвитку дитини. Вся робота в даному напрямку повинна бути підпорядкована головній меті - підготовці до успішного навчання в школі і успіх в цій роботі може бути, досягнутий тільки при тісному контакті педагогів та батьків.

1.3. Театралізована гра як засіб розвитку діалогічного мовлення дошкільника

Ефективним засобом розвитку діалогічного мовлення є театралізована гра. Театралізовану гру науковці відносять до творчих ігор, до ігор, які організуються за ініціативою дітей за сюжетами творів художньої літератури. Тому даний вид ігрової діяльності є оптимальним засобом для розвитку мовлення дитини і, зокрема, діалогічного мовлення.

Значення театралізованої гри у мовленнєвому розвитку дошкільника висвітлено у наукових працях Л.Артемової, А.Акулової, Є.Антипіної, І.Никанорової, М.Маханевої, С.Мерзлякової та ін.

Є.Антипіна зазначає, що у традиційній педагогіці театралізована гра відноситься до розділу «Творчих ігор, де діти творчо відтворюють зміст літературних творів» [4, с.10].

У процесі театралізованої гри і підготовці до неї, дошкільники вступають у мовленнєву взаємодію один з одним, між ними складаються стосунки

співпраці, взаємодопомоги, стають більш уважними один до одного. Вчаться сприймати і передавати інформацію, орієнтуючись на реакції співрозмовників, глядачів і враховувати їх в своїх власних діях.

Вступаючи в діалог з однолітками, дошкільники засвоюють досвід рівності в спілкуванні, вчаться контролювати один одного і себе, підбирати зрозумілі слова, ставити запитання, формулювати відповіді, розмірковувати, аргументувати свої пропозиції та побажання. Прийом драматизації у діалогічній взаємодії має важливе значення. Оскільки саме в ньому простежується такий принцип навчання, як вчити граючись.

У процесі театралізованої гри образ героя та його основні характеристики визначені самим змістом твору. А дитяча творчість виражається в правдивому відтворенні персонажа. Перш ніж представити героя твору, дитина має вникнути в контекст, зрозуміти його, проникнути у внутрішній світ героя, усвідомити його вчинки та дії [25].

Як зазначає А.Лук'янчикова, особистий досвід спілкування дитини з дорослими і однолітками, його накопичення впливають на характер взаємин. Оскільки соціальний досвід дитини, який вона використовує у спільній діяльності розглядається як важлива умова, без якої не можуть розвиватися дитячі взаємини [24].

Самостійна ігрова діяльність в процесі театралізації спонукає дитину вступати у діалог з партнером на задану тему, підбирати як мовленнєві, так і позамовленнєві засоби, орієнтуватися на свого співбесідника. До основних завдань театралізованої діяльності відносять: розвиток інтересу у дітей до даного виду діяльності; створення умов для вираження творчості, формування навичок артистичності та виконавських умінь у дітей; навчати елементам художньо-образних виразних засобів: розвивати діалогічне та монологічне мовлення; ознайомити з різними видами театру [25].

І.Никанорова зазначає, що будь-який літературний твір є зразком для діалогічної взаємодії. Заучування літературних діалогів, читання віршів, потішок за ролями збагачують мовлення дитини формами діалогічних висловлювань, дошкільники запам'ятовують правила ведення діалогу, у них формується уявлення про учасників (адресант і адресатів) діалогу [2].

У процесі театралізованої гри, старші дошкільники закріплюють здатності правильно формулювати запитання і давати відповіді на запитання співрозмовника відповідно до теми і ситуації (розгорнуто або коротко); навчаються виражати свої думки, враження, емоції, проявляти терпимість до думки іншого; засвоюють елементарні правила поведінки під час діалогу (вислуховувати співрозмовника, дотримуватися черги в процесі говоріння та ін.).

А.Акулова виділяє в межах театралізованої гри - ігри драматизації і режисерські. Суть ігор-драматизацій полягає в тому, що дитина, виконуючи свою роль, самостійно створює образ за допомогою комплексу мовленнєвих та позамовленнєвих засобів [2, с.23]. До видів драматизації, пише вчена, відносять ігри-імітації образів літературних персонажів; рольові діалоги на основі тексту; інсценування творів; постановки вистав за одним або декількома творами; розігрування сюжетів без попередньої підготовки.

У процесі режисерської гри дитина, організовуючи діяльність використовує іграшки, або їх замітники, і вони виступають «артистами», а дитина діє як «сценарист і режисер» управляючи «артистами». При цьому озвучує і коментує сюжет, вступає в діалог з іншими учасниками дійства, використовує логіко-емоційні засоби виразності [2, с.24].

Літературні персонажі спілкуються між собою, і дошкільнята можуть аналізувати це спілкування, повторювати і закріплювати його в театралізованій

грі, тим самим набуваючи необхідних умінь діалогічного та монологічного мовлення.

С.Мерзлякова виділяє педагогічний потенціал театралізованих ігор у формуванні діалогічного мовлення дітей. На її думку він полягає в тому, що ці ігри мають «колективний характер, і це забезпечує створення сприятливих умов для розвитку почуття партнерства і засвоєння способів позитивного спілкування і міжособистісної взаємодії, що позитивно впливає на формування діалогічного мовлення » [27, с.93]. Дошкільники «знайомляться з почуттями, настроями героїв, вчаться розуміти їхні емоційні стани, усвідомлюють способи емоційного вираження, самореалізуються, самовиражаються, вчаться співпраці у спільній діяльності, об'єднаної спільною метою - театралізованої грою » [27, с.92].

Т. Гайворонська і В. Деркунська зазначають, що в процесі театралізованої гри у дітей формується здатність до використання різних засобів виразності, формуються навички застосовувати етикетні формули в різних ситуаціях спілкування, а також закріплюються уміння виражати різні емоції та почуття [10, с.47]. Часто такий досвід міжособистісної взаємодії допомагає дітям не тільки краще розуміти емоції і почуття інших, а й уникати конфліктних ситуацій і негативних емоційних проявів в спілкуванні з іншими.

Є. Мігунова стверджує, що педагогічний потенціал театралізованих ігор у формуванні діалогічного мовлення дошкільників, полягає в тому, що у дітей формуються «ціннісні орієнтації та форми саморегуляції поведінки в різних соціальних ситуаціях спілкування, удосконалюється здатність співвідносити власні бажання і потреби з потребами інших людей, уважно слухати іншого, поважати його думки, інтереси, вести простий діалог з дорослими і однолітками» [28, с.23].

Результати наукових досліджень Т.Петрової, Є. Сергєєвої переконливо показали, що театралізовані ігри дітей сприяють активізації усіх сторін мови –

звуковимови, лексичної, граматичної, зв'язного мовлення (розвитку діалогу, монологу) та ін. [32, с.128].

Л.Ворошніною виділені етапи організації театралізованої гри, де формування діалогічного мовлення у дошкільнят відбувається на всіх етапах. Вчена зазначає, що на початковому етапі, перед проведенням театралізованої гри, діти мають спланувати гру. На цьому етапі діалогічне мовлення складається з висловлювань та окремих реплік дітей про тему чи сюжет гри, який вони збираються розігравати. Діалогічне мовлення дошкільників відображає реальні міжособистісні відносини між дітьми. Однак, дуже часто діти відчувають труднощі щодо послідовності розгортання складного сюжету. Нерідко задуми окремих дітей приходять в протиріччя, або діти не розуміють звернених до них рольових дій партнера. У таких випадках, як вказує Л.Ворошніна, потрібне спеціальне обговорення подальшого ходу гри, нерідко - втручання дорослого [9, с.196].

І.Агапова і М.Давидова також зазначають, що під час розігрування сюжетів творів, ігрові дії і рольова поведінка дошкільників супроводжуються рольовими діалогами. Та роль, яку дитина виконує, ставить її перед необхідністю ясно, чітко, зрозуміло висловлюватися, що ефективно впливає на розвиток діалогічного мовлення, граматичної будови, виразності [1, с.30].

На думку Є.Чурілової, театралізована гра ставить перед дитиною важливі задачі, які сприяють формуванню діалогічного мовлення. Основними з них є: вміння дітей організовуватися в ігрові групи, домовлятися про те, що буде розіграватися, визначати і здійснювати основні підготовчі дії; ясно, чітко, зрозуміло висловлюватися; використовувати засоби виразності для передачі образу героя, його емоцій і переживань; спілкуватися з іншими учасниками гри: грати дружно, не сваритися, виконувати кращі ролі по черзі тощо . [45, с.341].

Таким чином, театралізовану гру можна віднести до ігор, в яких дошкільники активно використовують зв'язне діалогічне мовлення. Саме цей тип ігор мотивує кожного дошкільника на вибір діалогу як мовного засобу спілкування, сприяє розвитку діалогічних умінь, дозволяє моделювати спілкування в різних мовленнєвих ситуаціях. Театралізована гра представляє собою ефективні «вправи» для формування діалогічного мовлення у дітей в умовах міжособистісного спілкування та ігрової діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Діалогічне мовлення входить до складу усного зв'язного мовлення, яке протікає в конкретній ситуації і супроводжується жестами, мімікою інтонацією, виникає як відповідь на запитання, що не вимагає спеціальної підготовки.

Особливостями діалогічного мовлення є *комунікативні, соціально-комунікативні, психологічні та лінгвістичні*. Діалогічне мовлення - це двосторонній характер спілкування, де мовленнєва поведінка партнерів залежить одна від одної. Характерним є те, що використовуються готові мовні формули у вигляді кліше.

Ефективними прийомами розвитку діалогічного мовлення є прийом встановлення контакту, прояв готовності до спілкування, уміння підтримувати бесіду, відчувати стан партнера, вести діалог.

У діалогічній взаємодії дітей ефективний прийом драматизації. Проявляється цілісний підхід, дошкільники засвоюють навички ведення діалогу розігруючи свої ролі. Одним із засобів розвитку діалогічного мовлення є театралізована діяльність. У процесі театралізованої гри, дошкільники перебувають у ігрових стосунках, що передбачають діалогічну взаємодію. Діти вчаться ставити запитання, відповідати, відстоювати власну точку зору, аргументувати свої припущення. Одночасно розвивається зв'язне мовлення.

На формування діалогічних умінь велике значення має спільна діяльність дошкільників, спеціально організовані мовленнєві ситуації, режимні моменти. Важливе значення для розвитку діалогічного мовлення має педагогічний потенціал театралізованої гри, оскільки в процесі таких ігор у дітей удосконалюються навички спілкування, розвивається почуття партнерства, ціннісні орієнтації та форми саморегуляції мовленнєвої поведінки.

РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Методика констатувального етапу дослідження

На основі теоретичного аналізу проблеми розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників у театралізованій діяльності була проведена дослідно-експериментальна робота, що включає в себе три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Для виявлення рівня сформованості діалогічного мовлення у дітей, було проведено констатувальний експеримент.

Завдання експерименту:

- Підібрати методику для виявлення рівня розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників.

– Розробити критерії та показники сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників.

– Визначити стан сформованості діалогічного мовлення у дітей.

– Вивчити вплив педагогів на розвиток діалогічного мовлення у дітей.

В експериментальній роботі брали участь діти старшого дошкільного віку, педагоги.

У роботі з дітьми нами використана методика «Мовний розвиток дошкільнят» М. Алексєєвої, В. Яшиної [3].

Дана методика складається з серій завдань. Перша серія завдань передбачає встановлення контакту з кожною дитиною, створення атмосфери дружнього спілкування. Друга серія завдань спрямована на виявлення вміння дитини самостійно вступати в діалог, використовуючи форми мовленнєвого

етикету (вітання, прохання). Третя серія завдань орієнтована на виявлення умінь у дитини ставити запитання в ході розмови. Четверта серія завдань - вміння вступати, підтримувати і завершувати діалог.

Наступна методика проводилась у формі бесіди.

Зміст експериментальних завдань спрямовані на виявлення сформованості діалогічних умінь у старших дошкільників. Необхідно звертати увагу на швидкість відповіді, на прояв ініціативи в розмові.

З метою об'єктивності оцінки експериментальних даних завдання оцінювалися індивідуально.

В якості *критеріїв* виділені: комунікабельність дитини (бажання виконувати завдання, активність спілкування, легкість контактування); володіння повсякденним мовленнєвим етикетом; уміння правильно формулювати запитання, самостійність у веденні розпитування; самостійність в складанні діалогу, зміст і обсяг інформації.

Оцінювання відповідей здійснювалося наступним чином

- дитина розуміє зміст, відповідає;
- дитині важко відповісти, може відповісти тільки за допомогою навідних запитань;
- дитина не може виконати завдання

Наступним методом було *спостереження*.

Мета спостереження; вивчення діалогічного мовлення дитини за різних обставин її життя: на прогулянці, у грі, на заняттях тощо.

Спостереження проводилося систематично, планомірно і цілеспрямовано впродовж тривалого часу. Результати спостереження заносили у протокол (див. дод.А), де зазначали час, місце, ситуацію, в процесі якої відбувався діалог між дітьми. Також нами було здійснено три спостереження за участю дітей у театралізованій діяльності. Розігруючи сценарій, дошкільники постійно

вступали в діалог один з одним, ставили запитання, відповідали, виражали різні емоції, проявляли інтерес до даної діяльності.

У протоколі робилися точні й детальні записи про мовленнєву поведінку та дії дітей. Ті факти мовленнєвої діяльності дитини, які були нами помічені, пояснювалися, розкривалися причини несформованості діалогічних умінь, визначалися шляхи мовленнєвого впливу.

Загальними критеріями, за якими будемо визначати рівні сформованості діалогічного мовлення у дітей, ми взяли критерії та показники, визначені Г.Лопатіною: *мотиваційний, змістовий, комунікативний* [22]. До кожного критерію нами підбрано по одній методиці, зміст яких ми реалізували у роботі з дітьми (див. дод.Б).

Таблиця 2.1.

Критерії та показники визначення рівнів сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників

№	Критерії	Показники
1.	мотиваційний	Вміння вступати в діалог, проявляти ініціативу до партнера по спілкуванню.
2.	змістовий	Розуміння предмету розмови, тривалість і розгорнутість діалогу, прояв самостійності в діалозі.
3.	комунікативний	Здатність висловлюватись логічно, зв'язно, виразно; використовувати різноманітні мовленнєві засоби; різні типи мовленнєвих висловлювань, регулювати темп мовлення, силу голосу.

На основі зазначених критеріїв і показників визначили рівні сформованості діалогічних умінь дітей старшого дошкільного віку: *високий, середній, низький*.

Високий рівень характеризувався сформованою потребою вступати в діалог, стійким інтересом до діалогічного висловлювання інших; самостійністю у спілкуванні. Повним, логічним викладом тексту, точністю, повнотою використання лексики, наявністю правильно оформлених простих поширених і складних речень, інтонаційною виразністю, проявом інтересу, розуміння інструкції з першого разу. Діти добре володіють повсякденним мовленнєвим етикетом, вживають різні його форми в залежності від ситуації. Діти даного рівня здатні самостійно вести діалог, в результаті якого досягають мети. Діалог відбувається в швидкому темпі, без тривалих пауз і допомоги співрозмовника. Користуються всіма видами запитань, складають діалоги за картинками.

Середній рівень характеризувався несформованою потребою вступати в діалог, проявом слабого інтересу до діалогічного мовлення. Дитина час від часу потребує стимулювання з боку дорослих щодо ведення діалогу. Спостерігаються окремі неточності, труднощі у відтворенні тексту, відсутність логічної послідовності, самостійності у веденні діалогу. Мета діалогу досягається шляхом вгадування. Під час розпитування діти часто відволікаються, втрачають інтерес. Спостерігаються паузи, часткове дотримання правил ведення діалогу. Мовленнєвий етикет вживається лише в добре завчених ситуаціях (вітання, прощання, прохання). Діалоги малозмістовні, побудовані за сюжетом картинки або відображають думки і висловлювання дорослих.

Низький рівень характеризується відсутністю у дитини видимого інтересу до діалогічного мовлення дорослих та інших дітей та необхідність допомоги з боку експериментатора. Спостерігаються порушення в структуруванні діалогу, бідність, неточність лексики, дитина не проявляє активності та ініціативності при спілкуванні. Діти здатні відповідати на різні типи запитань, проте формулювати їх самостійно не можуть, володіють

обмеженим обсягом фраз мовленнєвого етикету, які були вивчені раніше і в яких вправляються щодня (вітання, прохання, вибачення), хоча часто змішують їх. Діти здатні відповідати на різні типи запитань, проте формулювати їх самостійно не можуть. Виконують мовленнєві інструкції лише після багаторазового повторення. Діалоги за картинками придумати не можуть. Складають окремі репліки або визначають тільки тему розмови, яка відображає зміст картинки, не знають правил ведення діалогу.

Наступним етапом нашого експерименту було **вивчення діяльності вихователів** у формуванні діалогічного мовлення у дітей засобами театралізованої діяльності.

З цією метою з дорослими було проведено *анкетування*.

Анкетування вихователів ставило за мету: дослідити чи використовують педагоги театралізовану діяльність як засіб розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників, які методи та прийоми застосовують при цьому.

Нами було розроблено анкету (*див. дод.В*), запитання якої дають можливість дослідити практичну діяльність педагогів щодо розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників.

В анкетуванні взяли участь 8 вихователів. Для кількості учасників, залучені були і ті педагоги, які працюють на інших вікових групах. Запитання анкети спрямовані на вивчення розуміння педагогами важливості даної проблеми, включення завдань з розвитку діалогічного мовлення у різні види діяльності. Нас цікавило, які методи роботи з дітьми для розвитку їх діалогічних умінь застосовують педагоги. Чи використовують театралізовану гру для розвитку діалогічного мовлення та ін.

Таким чином, нами підібрана діагностична методика констатувального експерименту, яка дозволить вивчити рівень сформованості діалогічного

мовлення у дітей старшого дошкільного віку та вплив педагогів на розвиток діалогічних умінь дітей.

2.2. Визначення рівнів сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку

У даному параграфі ми проаналізували результати констатувального етапу дослідження.

Проаналізувавши результати методики «Мовний розвиток дошкільнят» було встановлено, що **високий рівень** розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників встановлений **лише у 19% дітей**. Діти з високим рівнем використовують різні типи речень і включають в них звернення до співрозмовника і фрази ввічливості. У цієї групи дітей в мові присутнє обговорення і міркування. Активно вступають в діалог і підтримують його, швидко реагують на репліки-стимули. У мовленні використовують різні види реплік, в тому числі, спонукають співрозмовника до мовної дії. Уміють вступати, підтримувати і завершувати діалог.

Високий рівень показали Марина К., Костя М., Макар Т., Анастасія Б., Таїсія Л., Єлизавета А. Діалоги, складені дітьми за картинками, мають складну структуру, складаються з 4-6 і більше двочленних діалогічних єдностей. Діти з великим бажанням склали діалог між мамою-зайчихою і зайчням, використовували формули мовленнєвого етикету. Зміст діалогів, як правило, відображає сюжет картини, але можливий і відхід від неї. При передачі діалогу діти користуються прямою мовою. Мова правильна, однак спостерігаються окремі синтаксичні та граматичні помилки.

Середній рівень розвитку діалогічного мовлення **засвідчили 61% старших дошкільників**. Дана група дітей відчуває збентеження і скутість при

вступі в контакт як з дорослими, так і з однолітками. Не сконцентровані на тому, щоб викласти думку правильно, прийти до правильної відповіді шляхом міркувань. Фрази і звернення мовленнєвого етикету одноманітні і не включають в себе звернення і мають шаблонний вид. Діти не можуть придумати зміст бесіди, не знають, як розпочати діалог.

Низький рівень розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників визначено у *20% дітей*. Дані діти малоактивні і небалакучі в спілкуванні. Не вміють послідовно висловлювати свою думку, знаходити правильні відповіді, точно передавати їх зміст. Фрази не включають в себе звернення до співрозмовника.

У більшості випадків діти відмовляються відповідати, так як деякі запитання викликали у них труднощі. Пасивно вступали в контакт, діалог тривав поки експериментатор виявляв активність, також діалог протікав повільно з тривалими паузами. Дошкільнята не виявляли активність в бесіді. Діалоги за картинкою діти цього рівня придумати не можуть. У них відсутній інтерес до завдань, неуважні, мова інтонаційно невиразна.

Таким чином, було помітно, що більшість старших дошкільників не можуть перенести наявні діалогічні навички на самостійне складання діалогів. У разі складання активного діалогу, не вміють швидко зреагувати і самостійно сформулювати фрази, якщо і вдається, то з допомогою дорослого, звідси і спостерігається низька активність дітей в процесі бесіди. Це викликало необхідність організації системи роботи, що сприятиме розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Проаналізувавши методики відповідно кожного критерію, ми прийшли до наступних висновків.

Результати дослідження розвитку діалогічного мовлення за мотиваційним критерієм показали, що у більшості дітей (62%) сформована здатність вступати в спілкування з іншими дітьми. Нами було помічено, що частина дітей цікавляться та намагаються встановлювати контакт з новою дитиною, вільно вступають у розмову. Проявляють ініціативу, правильно ставлять запитання. Однак, не всі діти уміють підтримати розмову, зацікавити співрозмовника, часто припиняють діалог, не завершивши думки. Незначна кількість дітей 18,5% продемонстрували сформовану потребу вступати у діалог, розвинені вміння вести діалог, підтримувати розмову, конструктивно відповідати на поставлені запитання. Решта дітей (19,5%) продемонстрували низький рівень сформованості мотиваційного компонента. Вони проявляли байдужість до партнера по спілкуванню, не хотіли відповідати або ставити запитання.

Загальна оцінка сформованості діалогічного мовлення змістовним критерієм також свідчить про середній його рівень. Результати експерименту показали, що діти володіють змістовими характеристиками ведення діалогу на середньому рівні. Не всі дошкільники були уважні, розігруючи ігрову ситуацію за ініціативи дорослого. Це вплинуло на їх відповіді, які були поверхневі, не точні. На високому рівні було 17% дошкільників, середньому – 58%, низькому – 25% дітей.

За результатами проведеної методики за комунікативним критерієм ми констатували, що дошкільники не звертають увагу на виразність свого мовлення в процесі ведення діалогу. Також частина дошкільників проявили неухважність під час слухання художнього тексту. На високому рівні виявилось лише 8 % дітей; на середньому – 32 % ; на низькому – 60% дошкільників.

Зважаючи на такі низькі показники, можна стверджувати відсутність в дітей навичок ведення діалогу, проявів виразного мовлення, нормального темпу, використання різноманітних мовленнєвих засобів.

Співставивши та проаналізувавши результати проведеного дослідження, ми визначили рівні сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку: *високий, середній, низький*.

Таблиця 2.2.

Рівні сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників

№	Рівні	Кількісні показники (%)
1.	Високий	16
2.	Середній	53
3.	Низький	31

Отже, підсумовуючи результати діагностування стану сформованості діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку, зазначимо, що переважна більшість знаходиться на середньому рівні сформованості діалогічних умінь.

Констатувальний етап експерименту дозволив нам оцінити базовий рівень стану сформованості діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку і визначити необхідність роботи з його формування, оскільки третина дошкільників мають низький рівень сформованості діалогічних умінь.

2.3. Вплив закладу дошкільної освіти на розвиток діалогічного мовлення дітей

Одним із завдань констатувального етапу експерименту було вивчення ролі педагогів у розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників. Анкетування вихователів дало можливість виявити розуміння педагогами

важливості даної проблеми для розвитку мовлення дітей і використання ними форм, методів, засобів, які сприяють засвоєнню дітьми діалогічних умінь. Ми з'ясували, яку роль в їхньому розумінні відіграє театралізована діяльність для розвитку діалогічного мовлення у дітей.

Характеризуючи діалогічне мовлення, майже всі педагоги розуміють таке мовлення як бесіду двох або більше осіб і як мовлення, що складається з питань та відповідей. Варіанти *б* і *г* практично не розглядалися ніким. Тому, що стосується визначення даного поняття, можна стверджувати, що самі педагоги розглядають дане поняття вузько, а тому і дітям не пояснюють інших варіантів характеристики цього терміну.

Відповідаючи на запитання «Як регулярно Ви проводите роботу з розвитку діалогічного мовлення дошкільників»? 68% педагогів зазначили, що щоденно; 13% - щотижня; інші педагоги добавили свій варіант і дописали, що дану роботу проводять згідно календарного плану.

Що стосується складності організації діалогу в роботі з дошкільниками, педагоги вибрали досить різні варіанти. Не вбачали складності лише 16% педагогів, пояснюючи свою роботу з дітьми ефективною і цікавою. Решта педагогів зазначали не підготовленість дітей до діалогічної взаємодії, що пояснюється слабким розвитком діалогічних умінь, не вмінням сформулювати запитання чи дати відповідь, байдужістю дітей до співрозмовника. Крім того, частина педагогів виділила, що в дітей не сформовані комунікативні вміння, адже вислухати партнера по співбесіді, дати правильну відповідь, сформулювати запитання, яке буде зрозуміле іншим, уміє не кожна дитина.

Що стосується режимних моментів і видів діяльності, в яких діти частіше та більш активніше спілкуються один з одним, педагоги виділи наступні: ігрову діяльність, серед якої найбільше уваги приділили сюжетно-рольовим іграм; трудову діяльність; прогулянку, уранішній прийом дітей, у даному варіанті

наголосили на тому, що діалог відбувається між дитиною та вихователем і тільки 26% педагогів виділили театралізовану діяльність.

На запитання, що стосується особливостей діалогу дітей старшого дошкільного віку, педагоги відповідали, що у дітей старшого дошкільного віку відбувається подальший розвиток діалогічного мовлення, що дозволяє їм легко входити в контакт як з дорослими, так і з однолітками; у дітей формуються навички вільного спілкування з дітьми та дорослими, надають перевагу конструктивним способам і засобам взаємодії з оточуючими; розвиваються всі компоненти усного мовлення, граматичної будови мови, зв'язного мовлення - діалогічного і монологічного; формування словника; практичне оволодіння вихованцями нормами мови.

Педагоги відмітили, що в цьому віці дошкільнята вже вміють задавати серію цілеспрямованих запитань, в чіткій логічній послідовності. Оскільки, у процесі ігрової діяльності діти вчаться ставити один одному запитання, вирішувати конфліктні ситуації, використовуючи набуті мовленнєві засоби і діалогічні вміння. Вихователі виділили кілька груп діалогічних умінь: мовленнєві вміння (дитина вміє і знає, коли і як можна почати розмову зі знайомою і незнайомою людиною); вміння підтримати і завершувати спілкування; вміння врахувати умови і ситуацію спілкування; слухати і чути співрозмовника; виявляти бажання спілкуватися, конструктивними способами і засобами доводити свою точку зору.

Ефективними методами та прийомами розвитку діалогічного мовлення педагоги вважають дидактичні ігри, сюжетно-рольові, розігрування мовленнєвих ситуацій, таких як «Зустріч друзів», «Прийшов у гості», «Перша зустріч» тощо. Як уже зазначалось вище, лише незначний відсоток педагогів виділили театралізовану діяльність. Але більшість педагогів виділили художню літературу, а саме, бесіду за прочитаним текстом. 86% педагогів надавали

важливого значення бесіді як основному методу розвитку діалогічного мовлення. 14% вихователів чомусь не зазначили даного методу. Але в їхніх відповідях була зазначена розмова з дітьми.

Виділяючи види діяльності, всі педагоги написали, що на організованих заняттях проводять роботу з навчання діалогічного мовлення. Тому заняття виділяли як основну форму навчання дітей. Менше уваги приділяли іншим формам роботи з дітьми. Але, враховуючи особистісно-орієнтований підхід до дитини, педагогам слід більше уваги приділяти вільній нерегламентованій діяльності дітей, де вони вступають в розмову один з одним, запитують, щось пояснюють, вступають у мовленнєву взаємодію з ким хочуть спілкуватися.

Відповідаючи на запитання «Чи використовуєте Ви театралізовану діяльність як засіб розвитку діалогічного мовлення»? 26% педагогів зазначили «так, завжди використовую»; 62% вихователів використовують час від часу, а 12% написали, що не використовують з метою розвитку діалогічного мовлення, оскільки не виділяють навчальні завдання. Дану форму роботи з дітьми проводять, але як розвагу, не акцентуючи увагу на розвитку діалогічних умінь у дітей.

Що стосується відповідності змісту методичних посібників програмовим завданням з розвитку мовлення, всі вихователі зазначили, що відповідає не завжди. Оскільки більшість методичних посібників застарілі і їх зміст спрямований на виконання завдань попередньої редакції Базового компонента дошкільної освіти.

І останнє запитання було пов'язане із впливом позиції вихователя, його поведінки на розвиток діалогічних умінь дітей. 32% педагогів надали важливого значення мовленню педагога, пояснивши, що дитина наслідує мовлення педагога, тому воно має бути зразковим, без різних мовленнєвих вад, зрозумілим дитині. Крім того, зазначили, що педагог має постійно спонукати

дитину до розмови, створювати такі ситуації, в яких би дитина легко і невимушено вступала в розмову з іншими. 56% вихователів також написали про мовленнєву поведінку дорослого, уміння формулювати запитання, пояснювати. 12% педагогів стверджують, що позиція педагога практично не впливає на розвиток діалогічного мовлення дітей, все залежить від того, наскільки у дитини розвинені дані якості. Більше уваги приділяли батькам, які систематично мають займатися зі своєю дитиною.

Таким чином, ми побачили, що у даному ЗДО ведеться робота з розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку, але переважно на організованих заняттях. Театралізовану гру, як ефективний засіб розвитку вказаної якості, використовують не всі педагоги. Це стало підставою для розробки системи роботи з розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої діяльності на формувальному етапі педагогічного дослідження.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Нами розроблена комплексна методика констатувального етапу дослідження, яка включала роботу з дошкільниками та педагогами і була спрямована на вивчення сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників.

У своєму дослідженні нами були використані критерії та показники сформованості діалогічних умінь у дітей дошкільного віку, виділені Г.Лопатіною: мотиваційний (наявність ініціативності, бажання вступати у мовленнєву взаємодію); змістовий (розуміння предмету розмови); *комунікативний* (практичні уміння, що забезпечують процес спілкування).

Нами було визначено рівні сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників: *високий, середній, низький*. На високому рівні перебуває 16 % дітей; середньому – 53 % ; низькому – 31 %. Переважна більшість дітей перебуває на середньому рівні. Виявлення низького рівня актуалізує виховну роботу з цією категорією дітей з метою розвитку діалогічних умінь, необхідних для комунікативної діяльності.

Встановлено, що педагоги приділяють особливу увагу розвитку діалогічного мовлення, оскільки воно забезпечує функціонування зв'язного мовлення і є його однією зі складових. Проаналізувавши методи роботи з дітьми щодо розвитку даної якості, було встановлено, що педагоги не приділяють належної уваги театралізованій діяльності, як потужному засобу розвитку діалогічного мовлення у дошкільників. Більше використовують дану форму роботи як розвагу. Тому, врахувавши результати дослідження, можемо констатувати, що наступним етапом нашої роботи буде визначення педагогічних умов використання театралізованої гри, як засобу розвитку діалогічного мовлення у дітей і розробка формульовального експерименту.

РОЗДІЛ III. СИСТЕМА РОБОТИ ЩОДО РОЗВИТКУ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ГРИ

3.1. Обґрунтування принципів та педагогічних умов використання засобів театралізованої діяльності у розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку

На підставі аналізу наукових джерел, результатів досліджень відомих науковців О. Акулової, Л.Артемової, А.Арушанової, А.Богущ, Н.Водолаги, Н.Гавриш та інших авторів, театралізовані ігри виступають ефективним засобом формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку, так як в процесі їх проведення діти постійно спілкуються між собою за допомогою реплік.

Для формування діалогічного мовлення у дошкільників важливо те, що в театралізованій грі здійснюється розвиток усіх сторін мовлення, дошкільники знайомляться з настроями героїв, їх почуттями, усвідомлюють способи їх мовленнєвої поведінки. Театралізовані ігри відкривають нові можливості для формування діалогічного мовлення, так як ґрунтуються на здатності до наслідування, потребі в спілкуванні.

Мета нашого дослідження полягає в тому, що розвиток діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку буде відбуватися успішніше, якщо включити в педагогічний процес театралізовані ігри, спрямовані на розвиток діалогічного мовлення.

Ми вважаємо, що театралізовані ігри сприяють вирішенню багатьох проблемних ситуацій, опосередковано від імені будь-якого персонажа. У грі дитина вступає у мовленнєву взаємодію з іншими не боячись помилитися, чи

забути сюжет твору. Сама гра створює сприятливу атмосферу для всіх дітей, навіть невпевнених у собі чи сором'язливих.

О.Щоткін виділяє завдання, які вирішуються у межах розігрування театралізованих ігор:

- вчити вимовляти розгорнуті діалоги (відповідно до сюжету інсценування) і орієнтуватися на партнера; узгоджувати свої дії з діями партнера (слухати, не перебиваючи; говорити, звертаючись до партнера);
- формувати норми мовленнєвої поведінки;
- формувати діалогічні вміння вибудовувати діалогічний цикл з 4-5 висловлювань за однією темою;
- звертатися до партнера адресовано (по імені), доброзичливо (використовуючи ввічливі слова і спокійну інтонацію, звернення на ім'я);
- уважно і зацікавлено вислуховувати висловлювання партнера, ініціювати обговорення, коментувати висловлювання партнера, спілкуватися безконфліктно;
- надавати дітям можливість розвивати діалогічну мову і самовиражатися в художньо-мовленнєвій, словесній творчості;
- спонукати дітей до театральної-ігрової імпровізації з використанням доступних кожній дитині засобів виразності [46].

Вище зазначений автор виділяє *принципи* організації театралізованих ігор, спрямованих на формування діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку:

1. Принцип специфічності театралізованої діяльності, який проявляється в об'єднанні в єдине ціле ігрової діяльності з її вільним, творчим і мимовільним характером вираження і мовленнєвою діяльністю, яка за своєю суттю є заздалегідь обдуманною, спланованою, підготовленою, осмислено пережитою.

2. Принцип комплексності, який передбачає взаємозв'язок театралізованої гри з мовленнєвою діяльністю і різними видами художньої діяльності дитини (малюванням, музикою).

3. Принцип вільного розвитку дитини – її інтересів і здібностей, згідно з яким театралізована гра розглядається як творча діяльність, що передбачає взаємну дію дитини і дорослого, дітей між собою, основу якої складають заохочення педагогом дитячої ініціативи, прагнення до оригінальності і самовираження [46].

Всі ці принципи знаходять своє вираження в принципі інтегративності, відповідно до якого систематична і цілеспрямована робота по формуванню діалогічного мовлення у старших дошкільників засобами театралізованих ігор включається в освітню діяльність закладу дошкільної освіти.

Аналіз наукових джерел дозволив виділити *педагогічні умови* використання театралізованої діяльності у формуванні діалогічного мовлення старших дошкільників. За основу нами взяті умови, визначені М.Ракитиною [3] і доповнені іншими. Важливими умовами використання театралізованої діяльності у формуванні діалогічного мовлення старшого дошкільного віку є:

- підвищення рівня діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку при проведенні цілеспрямованих занять з елементами театралізації та інсценування казок;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей;
- вільне і добровільне включення дітей у гру: не нав'язування, гри, а залучення в неї;
- раціональна організація предметного середовища для театралізованої діяльності;
- практична взаємодію учасників ігрової діяльності, збагачення ігрового досвіду дітей.

На початковому етапі розвитку цей процес носить навчальний, а в старшому дошкільному віці - активний характер.

Ще одним важливим аспектом є добір художніх творів для театралізованої діяльності з дітьми. Ми спиралися на виділені А.Богущ наступні принципи: цікавий сюжет твору, майстерність використання художніх засобів; образність, дотримання літературних норм; простота й чіткість композиції; доступність; новизна й контрастність змісту [8].

Таким чином, виділені принципи та педагогічні умови лягли в основу розробленої нами системи роботи з розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри. Реалізація педагогічних умов забезпечить цілеспрямований комплексний вплив на дитину в умовах закладу дошкільної освіти з метою розвитку діалогічних умінь та навичок.

3.2. Методика розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри

Формувальний етап педагогічного експерименту передбачав розробку системи роботи щодо розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників засобами театралізованої гри.

Тому *метою* формувального експерименту є забезпечення виділених нами педагогічних умов розвитку діалогічного мовлення у дітей та підбір методів роботи, які оптимізують процес засвоєння дітьми діалогічних умінь та навичок, збагатять мовлення дитини мовленнєвими засобами, необхідними для діалогічного спілкування.

Завдання:

– Підібрати методи роботи з дошкільниками, які б передбачали: розвиток у них діалогічного мовлення, потреби в спілкуванні; формування

комунікативних умінь і навичок в різних життєвих ситуаціях; збагачення словника дітей формулами мовленнєвого етикету.

– Організувати систему роботи з педагогами щодо підвищення фахової компетентності в даному напрямку.

Ми розробили методiku поетапного навчання діалогічного мовлення старших дошкільників. Наша методика передбачала три етапи: **аналітико-прогностичний, впроваджувальний, узагальнюючий**. На кожному з етапів визначалися методи роботи з дітьми, реалізувалися виділені нами педагогічні умови. Були використані *словесні, наочні та практичні* (ігрові) методи.

До *словесних* методів належать:

- читання і обговорення літературного твору, за яким організовується театралізована гра дітей;
- слухання і аналіз аудіозаписів (театралізованих постановок з діалогами персонажів, казок, пісень і т.д.);
- метод творчої бесіди (передбачає введення дітей в художній образ шляхом діалогового спілкування).

Наочні методи: розгляд ілюстрацій, картинок, плакатів, ляльок, декорацій, атрибутів і т.д. для театралізованої гри.

Ігрові методи:

- тіньової і ляльковий театр;
- метод моделювання ситуацій спілкування, який передбачає створення в театралізованій грі разом з дітьми сюжетів-моделей, ситуацій-моделей, етюдів, в яких розвиваються вміння діалогічного мовлення дітей;

– метод асоціацій, який дає можливість будити уяву і мислення дитини шляхом асоціативних порівнянь і потім на основі асоціацій, які виникали, створювати в мовних висловлюваннях нові образи для театралізованої гри;

- імітаційні ігрові вправи;
- словесні дидактичні ігри;
- ігри-драматизації;
- режисерські ігри;
- імпровізація в театралізованій грі з однолітками;
- образно-ігрові етюди з казок та віршів.

Перший етап був присвячений накопиченню мовленнєвих еталонів із художніх творів, які необхідні для розвитку діалогічних умінь, поглибленню художнього сприйняття літературного тексту (його змісту, смислового і емоційного підтексту і образності). На цьому етапі на організованих заняттях використовувались елементи театралізованої гри, ігри на основі сюжету художніх творів (див. дод.Г).

На заняттях вчили дошкільників вимовляти розгорнуті діалоги (відповідно до сюжету інсценування) і орієнтуватися на партнера, узгоджувати свої дії з діями партнера (слухати, не перебиваючи; говорити, звертаючись до партнера), формували норми мовленнєвої поведінки.

На цьому етапі проводили з дітьми театралізовані ігри з пізнавального і мовного розвитку дітей відповідно до змісту літературного твору.

Методи роботи з дітьми були різноманітними: читання та обговорення літературного твору, бесіда про те, як треба спілкуватися, ігри-імітації образів тварин, ігри-імітації основних емоцій людини, ігри-імітації за казками і короткими літературними творами, розглядання різних видів наочності за сюжетами казок.

На заняттях дітей учили сприймати художні твори різних жанрів. У процесі навчання звертали увагу на вживання у творах різноманітних мовних засобів, мовленнєвих еталонів. Для цього використовували вправи: «Кольорові твори», «Чарівні слова», «Упізнай казку» тощо (див. дод. Д).

Використовували театралізовані вправи двох типів:

1) ігри в ляльковий театр, в яких лялька провокує дітей на ведення діалогу, що служить стимулюючим фактором для розвитку діалогічного мовлення;

2) образно-ігрові етюди на прояв емоцій, мета яких - формування умінь пояснити, виправдати будь-яку свою позицію або дію за запропонованими обставинами). В процесі таких маленьких спектаклів (етюдів) формуються близькі і зрозумілі дітям уміння спілкуватися з людьми в різних ситуаціях, вчаться ввічливо поводитись. Це можуть бути етюди діалогів (беруть участь 2 дітей): розмова Зайця і Півня з казок «Лисичка зі скалочкою», «Жихарка», «Заяча хатинка» та ін .;

3) розмова доброї феї і Попелюшки; розмова Вінні-Пуха і П'ятачка.

На цьому етапі проводилися заняття, на яких використовується набір багатофункціональних театральних вправ, які сприяють розвитку акторських умінь, постановки голосу, дихання. «Знайомство-жарт», « Дзеркало », «Звучать іграшки ».

Отже, на першому етапі дошкільники ознайомилися із правильними зразками діалогічного мовлення. Взаємодія педагога з дитиною мала форму діалогізованого монологу, де дорослий використовував репліки-повтори, що служили для малюка взірцем правильної вимови, а дитина відчувала постійну підтримку з боку дорослого.

На цьому етапі реалізувалися перші дві педагогічні умови.

Другий етап мав на меті формування діалогічних умінь вибудувати діалогічний цикл з 4-5 висловлювань по одній темі, звертатися до партнера адресовано (по імені), доброзичливо, використовуючи ввічливі слова та інтонацію, уважно вислуховувати висловлювання партнера, ініціювати обговорення, коментувати висловлювання партнера, спілкуватися безконфліктно. Основними методами реалізації цієї мети були театралізовані образно-ігрові етюди з казок та віршів і словесні дидактичні ігри.

У роботі з дітьми широко використовували казки про тварин, українські народні казки з діалогами.

Робота по організації образно-ігрових етюдів мала таку структуру:

- 1) читання етюдів для його сприйняття;
- 2) бесіда з дітьми за змістом етюдів;
- 3) виконання етюдів дітьми;
- 4) аналіз і обговорення виразності (голосу, міміки, жестів і т.д.)

відтворення, зробленого різними дітьми.

Образно-ігрові етюди за казками використовувалися нами для формування діалогічного мовлення у дітей, освоєння дітьми виразності мовлення. Діти під керівництвом вихователя розігрували рольові діалоги героїв з казок, які вони читали в групі дитячого садка: «Лисичка зі скалочкою», «Жихарка», «Рукавичка», «Бичок – смоляний бочок », « Гуси-лебеді » та ін.

Спочатку фрагменти з казок використовувалися як ігрові вправи: наприклад, попроситися в теремок від імені мишки, жаби, ведмедя, після чого запитати, хто був більш схожий по голосу і манерах на даного персонажа. Далі завдання ускладнювалося: дітям пропонувалося розіграти діалог двох (трьох) персонажів, промовляючи текст і діючи за кожного. Використовувалися прийоми невідготовлених діалогів (див. дод. Е).

Таким чином, діти навчалися словесному перекладу, прагнули, щоб характер, голос персонажа, манера поведінки були схожі на героїв сюжету.

На даному етапі використовувалися словесні дидактичні ігри, мета яких - навчити дітей володіти правильною інтонацією в діалозі для вираження почуттів і емоцій. Це, наприклад, гра «Скажи по-іншому», в якій одне і те ж слово або фразу діти повинні були вимовляти сумно, радісно, сердито, здивовано, таємниче, захоплено, прикро, здивовано-радісно, хитро з посмішкою.

У дидактичній словесній грі «Фраза по колу» діти пояснювали, де, кому, за яких обставин вони вимовляють цю фразу з певною інтонацією. У грі «Діалог з текстом» діти в парах відтворювали діалог персонажів прочитаного тексту. У грі «Придумай діалог» діти обігравали діалог, запропонований вихователем або самими дітьми між казковими (вигаданими) персонажами.

Для дітей проводили театралізовану гру «Подорож в країну казок» (конспект цієї гри представлений в *додатку Є*).

Нами були використані такі види діалогів: діалог-бесіда, діалог-інсценівка, казкові діалоги, бесіда. вільне і добровільне включення дітей у гру: не нав'язування, гри, а залучення в неї; раціональна організація предметного середовища для театралізованої діяльності; практична взаємодія учасників ігрової діяльності, збагачення ігрового досвіду дітей.

Отже, на даному етапі ми намагалися залучити до театралізованої гри всіх дітей, навіть малоактивних і сором'язливих, враховували бажання дитини, не нав'язували гру, рівномірно дозували мовленнєве навантаження на кожного. Також ми використали прийом імпровізованих діалогів, коли в руках педагога «оживала» лялька і вела розмову з дитиною. У межах даного етапу реалізувалися наступні педагогічні умови.

Третій етап пов'язаний з самостійною театралізованою грою дітей. Завдання третього етапу навчання ускладнювалося завдяки використанню різноманітних видів театрів, із-поміж яких були: стендовий: фланелеграф, магнітний, тіньовий, площинний, іграшковий (саморобний); настільний: з природного матеріалу, ляльки-мотанки; театр на руці: пальчиковий, живих тіней, тощо.

Він передбачає використання дошкільниками прийомів діалогічного спілкування з однолітками в процесі планування гри, і в самій грі (перехід з ігрового плану в план реальних відносин) і при аналізі результатів театралізованої постановки.

Мета етапу - надати дітям можливість розвивати діалогічну мову і самовиражатися в художньо-мовленнєвій, словесній творчості (в творі, розігруванні і оформленні своїх і авторських сюжетів) в ході самостійних театралізованих ігор для розвитку у кожної дитини здатності до співпраці, спільної діяльності на основі прояву ініціативності, адекватності в діалоговому спілкуванні.

Основним завданням цього етапу було створення мовленнєвого середовища, що стимулює діалогічну взаємодію дітей старшого дошкільного віку. За основу взяті положення К.Крутій, згідно яких лінгводидактичні підходи до створення мовленнєвого середовища базувалися на цінностях та інтересах дитини, взаємозв'язку усіх сторін життя малюка, ампліфікації мовленнєвого розвитку, враховувалися індивідуальні та вікові можливості кожної дитини [19].

Для успішного формування діалогічного мовлення у дітей в театралізованих іграх предметно-просторове розвивальне середовище було збагачене і вдосконалене вихователями та батьками. Оснащення такого середовища, яке б сприяло здійсненню театралізованих ігор, представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

**Структура і зміст розвивального предметно-просторового
середовища в групі дитячого садка**

Міні центри	Оснащення
Куточок «ряджені»	Різноманітні предмети одягу (головні убори, спідниці, брюки, кофти і т.д.) Театральні костюми (кішки, вовка, зайчика, лисиці, бабусі, дідусі і т.д.) для театралізованих ігор (драматизації казок) і для вільної самостійної діяльності дітей
Куточок «казки»	Шапочки «Персонажі казок» Атрибути для розігрування казок Пальчиковий театр Настільний театр Фігури, іграшки персонажів казок (дрібні гумові, дерев'яні) Предмети декорацій (дерева, будиночки, машинки, меблі і т.д.) Силуети тварин, риб, комах, рослин, птахів).
мовний куточок	Ілюстрації і картини із зображенням різних ситуацій спілкування, книги казок Картотека: вірші, загадки, прислів'я та приказки про мови і спілкуванні.
Куточок «книги»	Поличка з підбіркою творів дитячої художньої літератури (казки, вірші, оповідання) для читання дорослих дітям і для самостійного розглядання дітьми.
Куточок «Казка тижня »	Протягом тижня на поличці стоїть добірка книг - казки з ілюстраціями різних авторів, з якими ведеться робота по: розгляданню ілюстрацій, читання казок, драматизації уривків,

	бесіди за змістом прочитаного.
музичний куточок	Підбірка DVD дисків з мультфільмами та народними казками Диски з аудіозаписами казок Диски з дитячими піснями з мультфільмів і художніх фільмів.

Ефективність використання театралізованих ігор як засобу формування діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку досягається завдяки тому, що на всіх етапах проведення та у всіх структурних компонентах цих ігор діти активно використовують діалог.

Отже, запропонована система роботи з дітьми старшого дошкільного віку складалася з трьох послідовних етапів навчання діалогічного мовлення і реалізувалася на заняттях та у вільному спілкуванні.

Для педагогів була організована педагогічна рада на тему: «Роль театралізованої гри в розвитку діалогічного мовлення дитини», а також вихователі проводили заняття з дітьми та організовували ігрову діяльність за підготовленою нами системою роботи, в межах якої реалізувалися виділені педагогічні умови. Також педагоги разом з батьками були долучені до оснащення розвивального середовища атрибутами та методичними добірками, необхідними для організації театралізованих ігор.

Таким чином, педагоги розширювали свої знання щодо методів роботи, які сприяли розвитку діалогічного мовлення у дошкільників засобами театралізованої гри.

Отже, на етапі формувального етапу експерименту, нами було розроблено комплексну систему роботи, яка включала методи розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри.

3.3. Оцінка ефективності формувального етапу дослідно-експериментальної роботи

Завершальним етапом дослідно-експериментальної роботи був контрольний етап експерименту, *мета* якого – порівняти рівні сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку до формувального етапу експерименту та після нього, визначити ефективність та результативність використання запровадженої методики, перевірити наукову гіпотезу.

Контрольний експеримент проводився з використанням тих діагностичних методів, що і на констатувальному етапі.

Після організації системи роботи, в якій реалізувалися виділені нами педагогічні умови, що сприяють розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників з використанням театралізованої діяльності, була повторно проведена методика «Мовний розвиток дошкільнят» з метою виявлення рівня розвитку діалогічного мовлення.

Проаналізувавши результати методики і співставивши з попередніми даними, ми побачили, що дошкільники стали більш активними у процесі ведення діалогу, демонструють діалогічні навички. Аналіз даних показує, що високий рівень розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників збільшився на 15% у порівнянні з констатувальним етапом. Дітей, які проявили гарні уміння під час проведення методики виявилось 31%. Зміст діалогів точно розкривав сюжет запропонованих картинок.

На середньому рівні перебувало 57% дошкільників, що на 4% більше, ніж на попередньому етапі, тому що діти з цього рівня на контрольному етапі перейшли на високий рівень, а частина дітей з низького рівня піднялася на середній. Тому показники констатувального і контрольного етапів на цьому рівні не мають великої розбіжності.

Низький рівень розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників зменшився на 19%. Однак 12% дошкільників і після формувальних впливів залишилися на низькому рівні, що говорить про продовження роботи в даному напрямку.

Бесіда з дітьми показала, що на даному етапі практично не було дітей, які б відмовлялися від діалогу, часто самі спонукали дорослого до розмови, переносили наявні діалогічні вміння на самостійне складання діалогів. Під час бесіди більшість дітей правильно будували відповіді, використовували складні синтаксичні конструкції, вживали формули мовленнєвого етикету. Було відмічено, що діти використовують завчені репліки із розіграваних сюжетів, вдало включаючи їх у діалог. Діти легко вступали у контакт, проявляли цікавість та ініціативу в розмові. Тільки незначний відсоток дітей, які все ще залишаються на низькому рівні були пасивними і не проявляли бажання вступати у діалог. Якщо дорослий ставив запитання, то такі діти не могли відразу підібрати потрібні фрази, оскільки потребували навідних запитань дорослого чи підказки.

Наступним методом було спостереження. В результаті проведеного спостереження, нами було встановлено, що діти старшої групи закріпили навички ведення діалогу, навчилися будувати розгорнуті діалоги відповідно до сюжету інсценування і орієнтуватися на партнера, узгоджувати свої дії з діями партнера (слухати, не перебиваючи; говорити, звертаючись до партнера). У свої діалоги діти стали включати діалогічні цикли з 4-5 висловлювань на одну тему, звертатися до партнера по імені.

Діалогічне спілкування дітей стало більш доброзичливим, діти активно обмінювалися репліками, граючись, постійно розпочинали розмову з партнером по грі. Використовують ввічливі слова та інтонації, уважно слухають висловлювання партнера, можуть його коментувати, спілкуватися

безконфліктно. Розширилися знання дітей про театралізовану гру і підвищилося прагнення і бажання грати в них разом з однолітками і дорослими. У самостійних театралізованих іграх діти стали проявляти більше співпраці, ініціативності та адекватності в діалоговому спілкуванні.

Успіху даної роботи також сприяла робота вихователів по збагаченню і вдосконаленню розвивального предметного середовища групи і взаємодія з батьками.

Порівняльні результати діагностики рівня розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників на констатувальному та контрольному етапах експериментального дослідження представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Порівняльні дані рівнів сформованості діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку на констатувальному і контрольному етапах (%)

Етапи експерименту	Рівні %		
	Високий	Середній	Низький
Констатувальний	16	53	31
Контрольний	31	57	12
Динаміка	+15	+4	-19

Аналізуючи порівняльні дані діагностики рівня розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників на констатувальному та контрольному етапах, можна зробити висновок про ефективність організації системи роботи, що сприяє розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри.

Здійснивши повторне анкетування педагогів, ми проаналізували їх відповіді і побачили, що всі педагоги добре обізнані з даною проблемою. Всі вихователі зазначили, що постійно здійснюють роботу з дошкільниками щодо розвитку їх діалогічного мовлення, активно використовуючи різні види театралізованої діяльності. Якщо на попередньому етапі частина педагогів обмежувала свою роботу тільки рамками організованих занять, то після формувального етапу форми роботи розширились. Кожен з досліджуваних виділили театралізовану гру, як ефективний засіб розвитку діалогічного мовлення дошкільників. Зазначали, які саме театралізовані ігри організовують з дітьми, які методи і прийоми використовують у роботі з дітьми.

Педагоги відмітили, що у дітей покращились навички ведення діалогу, вони легко вступають в розмову, правильно формулюють запитання, дають відповіді. Якщо на попередньому етапі лише 16% педагогів не вбачали складності в організації діалогу в роботі з дошкільниками, то на прикінцевому етапі таких вихователів було значно більше (56%).

До виділених на попередньому етапі видів діяльності, які сприяють розвитку діалогічного мовлення у дітей, всі педагоги добавили театралізовану гру. На констатувальному етапі тільки 26% педагогів виділили театралізовану діяльність в якій дошкільники розвивають свої діалогічні вміння.

З особливостями діалогу старших дошкільників педагоги добре обізнані і після формувальних впливів чітко їх виділяють і характеризують. Щодо методів, які сприяють розвитку діалогічного мовлення у дітей, вихователі в першу чергу виділяли різні види бесід, розмови з дітьми, сюжетні ігри, розігрування ситуацій, мовленнєві вправи, відтворення змісту художнього твору за ролями та ін. Крім організованих занять всі педагоги виділили і повсякденне життя, де дошкільники мають можливість розвивати свої діалогічні навички.

Всі вихователі зазначили, що використовують театралізовану гру як важливий засіб розвитку діалогічного мовлення у дітей.

Що стосується питання на відповідність методичних посібників, то відповіді не змінилися, оскільки дослідження проводилось в досить короткий термін і ми не могли вплинути на методичне забезпечення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Якщо на попередньому етапі було 12% педагогів, які не надавали важливого значення мовленню педагога як зразка для наслідування, то тепер таких не виявилось. Всі стверджують, що дитина в першу чергу наслідує педагога, засвоює його слова, вирази, інтонацію, повторює цілі фрази, а отже, засвоює правила ведення діалогу під час розмови. Тому мовлення педагога, його манера говорити мають бути правильними, виразними, зрозумілими.

Таким чином, можемо зробити висновок, що педагоги стали активно використовувати театралізовану гру, як ефективний засіб розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників. Розширили свої знання і практичні вміння щодо методів роботи з дітьми в процесі формування діалогічних умінь та навичок.

Результати проведеного дослідження підтвердили ефективність запропонованої експериментальної методики розвитку діалогічного мовлення у старших дошкільників засобами театралізованої гри, про що свідчить збільшення відсотку дошкільників з високим рівнем сформованості діалогічного мовлення і зменшення з низьким. Це дає підстави зробити висновок про результативність здобутих теоретико-експериментальних даних.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Результати констатувального етапу дослідження дали підстави для виділення та обґрунтування педагогічних умов *розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри*, а саме: підвищення рівня діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку при проведенні цілеспрямованих занять з елементами театралізації та інсценування казок; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; вільне і добровільне включення дітей у гру: не нав'язування, гри, а залучення в неї; раціональна організація предметного середовища для театралізованої діяльності; практична взаємодія учасників ігрової діяльності, збагачення ігрового досвіду дітей.

Розроблено систему роботи, яка включає методи розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри, У роботі з дошкільниками використано читання та обговорення літературного твору, бесіду, словесні дидактичні ігри, ігри-імітації образів тварин, ігри-імітації основних емоцій людини, ігри-імітації за казками і короткими літературними творами, розглядання різних видів наочності за сюжетами казок; робота з педагогами передбачала *виступ на педагогічній раді* та залучення до збагачення і вдосконалення розвивального предметно-просторового, яке сприятиме розвитку діалогічного мовлення у дошкільників.

Результати контрольного експерименту засвідчили ефективність і продуктивність комплексної системи педагогічних умов щодо розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри.

Високого рівня сформованості культури спілкування досягли 31 % дітей (на констатувальному етапі їх було 16 %). На середньому рівні стало 57% дітей (до початку навчання було 53 %). Кількість дітей з низьким рівнем зменшилася

з 31 % до 12 %. Зросла обізнаність педагогів щодо розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують висунуту нами гіпотезу про те, що виділені нами педагогічні умови виявились ефективними.

ВИСНОВКИ

Внаслідок проведення дослідження, ми прийшли до таких висновків за висунутими у дослідженні завданнями.

За першим завданням:

Уточнено зміст та структуру провідних категорій: «діалог», «діалогічне мовлення», «діалогічна єдність», «діалогічні вміння», «театралізована гра». Діалог є первинною формою мовленнєвого спілкування дитини, коли відбувається безпосередній обмін думками, враженнями. Основними ознаками діалогу є бажання вступати у мовленнєву взаємодію, цілеспрямованість і дотримання правил мовленнєвої комунікації.

Діалогічне мовлення - особливий вид мовної діяльності, функції якої реалізуються в процесі безпосереднього спілкування між співрозмовниками. Науковці виділяють чотири групи особливостей діалогічного мовлення - *комунікативні, соціально-комунікативні, психологічні та лінгвістичні*

Одиницею діалогічного мовлення є діалогічна єдність – поєднання двох або більше взаємопов'язаних реплік. Під діалогічними вміннями розуміється здатність дітей спілкуватися між собою, вступати в розмову, підтримувати й завершувати її, дотримуючись правил мовленнєвого етикету, влучно вживати мовленнєві вирази; висловлюватися зв'язно; інтонаційно оформлювати своє мовлення.

За другим завданням:

Одним із ефективних засобів розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників є театралізована гра. Саме цей тип ігор мотивує кожного дошкільника на вибір діалогу як мовного засобу спілкування, сприяє розвитку діалогічних умінь, дозволяє моделювати спілкування в різних мовленнєвих ситуаціях. Театралізована гра представляє собою ефективні «вправи» для

формування діалогічного мовлення у дітей в умовах міжособистісного спілкування та ігрової діяльності.

У процесі театралізованої гри, старші дошкільники закріплюють здатності правильно формулювати запитання і давати відповіді на запитання співрозмовника відповідно до теми і ситуації (розгорнуто або коротко); навчаються виражати свої думки, враження, емоції, проявляти терпимість до думки іншого; засвоюють елементарні правила поведінки під час діалогу (вислуховувати співрозмовника, дотримуватися черги в процесі говоріння та ін.).

За третім завданням:

На основі узагальнення наукових джерел визначено критерії та показники, за допомогою яких визначалися рівні сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників: мотиваційний (наявність ініціативності, бажання вступати у мовленнєву взаємодію); змістовий (розуміння предмету розмови); комунікативний (практичні уміння, що забезпечують процес спілкування).

Узагальнивши результати констатувального етапу дослідження, враховуючи попередньо виділені критерії та показники, нами було визначено рівні сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників: *високий, середній, низький*. На високому рівні перебуває 16% дітей; середньому – 53%; низькому – 31%. Переважна більшість дітей перебуває на середньому рівні. Виявлення низького рівня актуалізує виховну роботу з цією категорією дітей з метою розвитку діалогічних умінь, необхідних для комунікативної діяльності.

За четвертим завданням:

З'ясовано, що на розвиток діалогічного мовлення дошкільників мають значний вплив педагоги закладу дошкільної освіти. Встановлено, що педагоги приділяють особливу увагу розвитку діалогічного мовлення, оскільки воно забезпечує функціонування зв'язного мовлення і є його однією зі складових, але

не приділяють належної уваги театралізованій діяльності, як потужному засобу розвитку діалогічного мовлення у дошкільників. Більшість вихователів використовують театралізовану діяльність як розвагу, не акцентуючи увагу на розвитку діалогічних умінь у дітей. Це стало підставою для розробки системи роботи з розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої діяльності на формувальному етапі педагогічного дослідження.

За п'ятим завданням:

Розроблено та апробовано експериментальну систему розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами театралізованої гри.

Педагогічними умовами є: підвищення рівня діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку при проведенні цілеспрямованих занять з елементами театралізації та інсценування казок; врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; вільне і добровільне включення дітей у гру: не нав'язування, гри, а залучення в неї; раціональна організація предметного середовища для театралізованої діяльності; практична взаємодія учасників ігрової діяльності, збагачення ігрового досвіду дітей.

Розроблено методику поетапного навчання діалогічного мовлення старших дошкільників, яка передбачала три етапи: аналітико-прогностичний, впроваджувальний, узагальнюючий. На кожному з етапів визначалися методи роботи з дітьми, реалізувалися виділені нами педагогічні умови. Робота з педагогами передбачала *виступ на педагогічній раді* та залучення їх до збагачення і вдосконалення розвивального предметно-просторового середовища, яке сприятиме розвитку діалогічного мовлення у дошкільників.

Результати контрольного експерименту засвідчили ефективність і продуктивність комплексної системи педагогічних умов щодо розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри.

Високого рівня сформованості діалогічних умінь досягли 31% дітей (на констатувальному етапі їх було 16%). На середньому рівні стало 57% дітей (до початку навчання було 53%). Кількість дітей з низьким рівнем зменшилася з 31% до 12%. Зросла обізнаність педагогів щодо розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують висунуту нами гіпотезу про те, що виділені нами педагогічні умови виявились ефективними.

Викладені у дослідженні результати не розглядаються як вичерпні, такі, що повністю вирішують проблему розвитку діалогічного мовлення старших дошкільників засобами театралізованої гри. Перспективними залишаються такі аспекти проблеми, як розвиток діалогічного мовлення засобами художньої літератури, сюжетно-рольової гри; формування діалогічних умінь дітей молодшого дошкільного віку тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агапова І.А., Давидова М.А. Театральні заняття та ігри в дитячому саду. М. : Лада, 2015. - 224 с.
2. Акулова О.А. Театрализованная деятельность дошкольников. *Дошкольное воспитание*. 2015. № 4. - с. 23-27.
3. Алексеева М.М., Яшина В.И. Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста: учебное пособие. М.: Академия, 1999. -560 с.
4. Антипина Е. А. Театрализованная деятельность в детском саду. М. : Детство-Пресс, 2015. - 245 с.
5. Арушанова А.Г. Речь и речевое общение детей: Книга для воспитателей детского сада. М.: Мозаика-Синтез, 1999. - 272 с.
6. Арушанова, А.Г. Розвиток діалогічного спілкування : метод. посібник для вихователів. М. : Мозаика-Синтез, 2008. - 238 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти України / під керівництвом Т.О.Піроженко. К.: Видавництво, 2021. - 26 с.
8. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підруч. для студ. вищих навч. закл. Видав. Дім "Слово". – с.2006. - 304.
9. Ворошніна, Л.В. Театралізована діяльність з дітьми 4-7 років. М.: Детство-Пресс, 2015. - 342 с.
10. Гайворонская Т.А., Деркунская В.А. Развитие эмпатии у старших дошкольников в театрализованной деятельности. М.: Мозаика-Синтез, 2015. - 156 с.
11. Гвоздев, А. Н. От первых слов до первого класса: Дневник научных наблюдений. – Москва : Проспект, Велби, 2005. - 218 с.

12. Глухов В.П. Основы психолінгвістики: учебное пособие для студентов педвузов. 4-е изд. Доп. Москва: Астрель, 2014. - 352 с.
13. Гойхман, О. Я. Русский язык и культура речи: учебник для вузов. Москва : Инфра-М, 2015. 240 с.
14. Дементьев В. В. Теория речевых жанров. М.: Знак, 2010.- 600 с.
15. Занятия по развитию речи в детском саду: программа и конспект / Под ред. О.С. Ушаковой. М.: Совершенство, 2016. - 368 с.
16. Зозуля А.В. Театралізована діяльність як засіб мовленнєвого розвитку дошкільників. Психолого-педагогічні науки. 2015. № 4 - с.151-157.
17. Ипполитова Н.А. Русский язык и культура речи: учебник для вузов. М.: Проспект, 2017. - 344 с.
18. Крутій К.Л. Теорія і практика формування граматично правильного мовлення в дітей дошкільного віку: автореф. дисерт. д-ра пед. наук: 13.00.02. К., 2005. - 44 с.
19. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація. – 2-е вид. / Катерина Крутій. – Запоріжжя: ТОВ „ЛПС” ЛТД, 2006. – 168с.
20. Леушина А.М. Развитие связной речи у дошкольника. Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста. М.: Издат. Центр «Академия», 2009. - с. 358 – 369.
21. Лисина М.И. Формирование личности ребенка в общении: методическое пособие. Санкт-Петербург: Питер, 2009. - 320 с.
22. Лопатіна Г.О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку: монографія. Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2014. - 254 с.

23. Лопатіна Г.О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку. дисерт. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова). Бердянськ. 2012. 213 с.
24. Лукьянчикова А.Г. Взаимоотношение педагога и детей в процессе игры в детском саду. Консультации для воспитателей. Режим доступа: <https://doshvozzrast.ru/metodich/seminar10.htm>
25. Любашина В.В. Формування діалогічних умінь дітей старшого дошкільного віку в іграх за сюжетами художніх творів. автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова) Одеса. 2006. - 26 с.
26. Максимов В.И. Русский язык и культура речи: учебник для бакалавров. М. : Юрайт, 2016. - 382 с.
27. Мерзлякова С.І. Театралізовані ігри. М.: Обруч, 2012. - 145 с.
28. Мигунова Е.В. Театральная педагогика в детском саду. М.: ТЦ Сфера, 2016. - 196 с.
29. Никанорова И.В. Театрализованная деятельность как средство развития диалогической речи дошкольников. Инновационные педагогические технологии: материалы Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). Казань: Бук, 2014. - с. 110-112.
30. Новотворцева Н.В. Развитие речи детей в коллективных разговорах : методическое пособие. Ярославль: Гринго, 2009. - 236 с.
31. Олійник О.М. Театрально-ігрова діяльність в умовах дошкільного навчального закладу: навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : 2017. - 163 с.
32. Петрова Т.И., Сергеева Е.Л., Петрова Е.С. Подготовка и проведение театрализованных игр в детском саду. М.: Карапуз, 2013. - 235 с.

33. Полевикова О.Б. Аналіз підходів до розвитку діалогічного мовлення дошкільників. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Херсон, 2015. Вип. 67. - с.132-139.
34. Сиротина, О. Б. Развитие общения у дошкольников: методическое пособие. М.: ВЛАДОС. 2004. - 264 с.
35. Театрализованная деятельность - как средство развития способностей детей. Режим доступа: <http://kladraz.ru/blogs/svetlana-rubenovnagasparjan/teatralizovanaja-dejatelnost-kak-sredstvo-rozvitija-sposobnostei-detei.html>
36. Ракітіна М. В. Театралізована гра як засіб розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Режим доступу: <https://interactive-plus.ru/e-articles/394/Action394-130176.pdf>
37. Тихеева Е.И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста): методическое пособие для воспитателей. М.: Просвещение, 1981. - 159 с.
38. Учебно-методический материал по художественной литературе (старшая группа) на тему: Кружковая деятельность «Ступеньки творчества». Режим доступа: <http://hsportal.ru>
39. Ушакова, О. С. Развитие речи детей 4–7 лет. *Дошкольное воспитание*. 2016. №1. - с. 59-66.
40. Федоренко, Л. П. Методика развития речи детей дошкольного возраста : методическое пособие. М: Просвещение, 2015. - 239 с.
41. Флерина Е. А. Разговорная речь в детском саду. Хрестоматия по теории и методике развития речи детей дошкольного возраста / Сост. М. М. Алексеева. М.: Академия, 2010. 198 с.
42. Флоренская Т. А. Диалог в работе христианского психолога. *Начала христианской психологии*. М.: Наука, 1995. - с. 194-204.

43. Чулкова А.В. Методика формирования диалогической речи у детей дошкольного возраста: методическое пособие для воспитателей ДОУ. Волгоград: Перемена, 2003. - 168 с.

44. Чулкова А.В. Формирование диалога у дошкольников: учебное пособие для вузов. Ростов-на-Дону : Феникс, 2014. - 220 с.

45. Чурилова Э.Г. Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников. М.: ВЛАДОС, 2013. - 423 с.

46. Щёткин А.В. Театральная деятельность в детском саду. 2-е изд. доп. М.: Мозаика-Синтез, 2014. - 258 с.

47. Якубинский Л. П. Избранные работы. М.: Наука, 1986. - 207 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Протокол спостереження

Протокол спостереження за діалогічним мовленням дитини під час
 нестимульованого мовлення Дошкільний навчальний заклад _____ місто
 _____ район _____ область _____ Дата
 обстеження _____

Прізвище та ім'я дитини _____
 Вік: _____ роки(ів) _____ міс. _____ днів

Вид діяльності дитини під час обстеження діалогічного мовлення дорослим (гра
 або будь-яка продуктивна діяльність, описати ситуацію, в якій проводиться
 реєстрація діалогічного мовлення) _____

_____ По
 чаток спостереження (вказати час, хв.) _____ год. хв.

Час закінчення спостереження _____ год. хв.

Запис нестимульованого діалогічного мовлення дитини: _____

Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку
 _____

Підпис експериментатора, який проводив спостереження _____

Додаток Б

Критерії та показники визначення рівнів сформованості діалогічного мовлення у старших дошкільників

Мотиваційний критерій

Методика 1. Комунікативна ситуація «Давай познайомимось».

Мета: дослідити можливості розуміння дитиною звернутого діалогічного мовлення, мовленнєвого спілкування в ситуації обстеження, виявлення контактності, активності.

Матеріал: бланк спостереження.

Процедура виконання: експериментатор проводить бесіду з дитиною без попередньої інструкції. Розгорнуту відповідь дитини стимулювали словами «Розповідай про це далі».

Примітка: перші чотири запитання потребують односкладної відповіді, останні шість – розгорнутої.

Запропоновані запитання: 1. Як тебе звати? Назви своє прізвище та ім'я. 2. Скільки тобі років? 3. Як звати твоїх вихователів? 4. До якої групи в садку ти ходиш? 5. Чим ти займався зранку? 6. У тебе є друзі? 7. Чим ти снідав? 8. У що ти сьогодні вдягнений? 9. У які ігри тобі подобається гратись? 10. Чого тобі зараз хочеться щонайбільше?

Змістовний критерій

Методика 1. Лінгвістична казка «Білочка Проня».

Мета: виявити діалогічні навички дітей; звернути увагу на характер спілкування, ініціативність, уміння вступати в діалог, підтримувати його, вести діалог поступово, слухати співбесідника, розуміти його, зрозуміло висловлюватися.

Матеріал: лялька-рукавичка «Білочка», муляжі фруктів, продуктів харчування, іграшки (курка, качка, заєць, мишка тощо), бланк спостереження.

Процедура виконання: завдання виконується в ігровій ситуації. Експериментатор ініціює бесіду, звертаючись до дитини із запитаннями. - Даринко! Хочеш пограти зі мною? (чекає на емоційний відгук або відповідь). Уяви, що до тебе прийшла Білочка Проня (непомітно для дитини одягає ляльку-рукавичку). Як ти її зустрінеш? - Зараз – зустрічай (демонструє дитині Білочку Проню).

- Здрастуй, Даринко! Як тобі спалося? (чекає на емоційний відгук або відповідь).

- Як їлося та пилося? (чекає на емоційний відгук або відповідь).

- Чого ж ти мене не запрошуєш? Я все стою-стою – лапоньки втомилися. Може запросиш мене присісти? (чекає на емоційний відгук або відповідь).

- Даринко, знаєш, а я сьогодні ще зовсім нічого не їла. Може, пригостиш мене чимось? (чекає на емоційний відгук або відповідь). Потім, подякувавши дитині, Білочка Проня запитує й одразу відповідає, даючи зразок відповіді дитині.

- Чи подобаються тобі, Даринко, дітки в групі?

- Що ти більше любиєш, грати чи гуляти? Малювати чи співати?

- Тобі подобається слухати казки?

Примітка: Якщо дитина вступила в діалог і бажала його продовжувати, експериментатор підтримував його. Згодом Білочка Проня дякувала дитині за бесіду та прощалася з нею

Комунікативний критерій

Методика 1. Комунікативна ситуація «Поміркуємо разом».

Мета: виявити рівень усвідомленого сприйняття художнього тексту, рівень сформованості діалогічного мовлення.

Матеріал: бланк спостереження, тексти розповідей В.Сухомлинського «Втрачений день» (для хлопчиків), Т.Білецької «Розмова доні з мамою» (для дівчаток).

Процедура виконання: експериментатор спостерігав за мовленнєвою поведінкою дітей в процесі читання художніх творів, пропонував дитині пригадати назву, назвати персонажів розповіді, основні події, відтворити репліки персонажів.

В. Сухомлинський

Втрачений день

В одного батька було троє синів – маленьких хлоп'ят. Якось увечері батько питає хлопчиків:

– Розкажіть, як ви сьогодні прожили день. Юрко відповів: – Я сьогодні посадив дерево. Батько сказав: – Ти сьогодні добре прожив день. Микола відповів: – Я сьогодні зайчика намалював. – Ти теж непогано прожив день, – сказав батько. Петрик відповів: – Я сьогодні в м'яча грав... І морозиво з'їв... – У тебе сьогодні втрачений день, – посмутнів батько.

Додаток В

Анкета для вихователів

Шановні колеги!

Просимо вас відповісти на запитання запропонованої анкети. Ваші об'єктивні відповіді допоможуть нам вивчити вплив педагогів на розвиток діалогічного мовлення старших дошкільників.

Дякуємо за допомогу!

1. Яке з поданих нижче визначень, на Вашу думку, є точнішим?

Діалогічне мовлення – це:

- а) бесіда двох або більше осіб;
- б) первісна, природна форма мовного спілкування;
- в) мовлення, що складається з питань та відповідей;
- г) побудова спільними зусиллями учасників діалогу логічно пов'язаного ланцюга думок, що веде до істини.

2. Як регулярно Ви проводите роботу з розвитку діалогічного мовлення дошкільників?

- а) щоденно;
- б) щотижня;
- в) іноді проводжу;
- г) не проводжу.

3. У чому Ви вбачаєте складність організації діалогу в роботі з дошкільниками? (можливо декілька варіантів відповіді):

- а) діти не підготовлені до діалогу;
- б) діти не вміють вислуховувати мовця;
- в) діти не можуть сформулювати запитання або відповідь;
- г) діти не виявляють зацікавленості до пропонуваних тем обговорення; г) низький рівень мовленнєвої культури дітей цього віку;
- д) низький рівень мовленнєвого розвитку дітей;
- е) недостатня методична підготовленість вихователя;
- є) взагалі не вбачаю складності.

4. У яких режимних моментах і видах діяльності діти частіше та більш активніше спілкуються один з одним?

---

5. Які особливості діалогу характерні для дітей старшого дошкільного віку?

---

6. Які методи та прийоми навчання діалогічного мовлення Ви вважаєте найбільш ефективними?

---

7. У яких видах діяльності Ви частіше проводите роботу з навчання діалогічного мовлення?

8. Чи використовуєте Ви театралізовану діяльність як засіб розвитку діалогічного мовлення?

- а) так, завжди використовую;
- б) так, іноді використовую;
- в) ніколи не використовую;

9. Чи відповідає, на Вашу думку, зміст методичних посібників програмовим завданням з розвитку мовлення?

- а) відповідає в повному обсязі;
- б) не завжди відповідає;
- в) не відповідає.

10. Чи впливає позиція вихователя (поведінка) на розвиток діалогічних умінь дітей? Яким чином?

Дякуємо!

Додаток Г

Заняття з розвитку діалогічного мовлення з елементами театралізації для дітей старшої групи

(Драматизація казки В.Сутєєва «Під грибом»)

Мета: Створення сприятливих умов творчої активності у дітей засобами театралізованої діяльності. Формування у дітей інтересу до гри - драматизації. Розвиток діалогічного мовлення дітей за допомогою театралізованої діяльності.

Програмні завдання:

Навчальні:

- Вчити дітей обігравати сюжет знайомої казки;
- активізувати мовленнєву діяльність дітей;
- формувати вміння імпровізувати;
- спонукати емоційно сприймати казку.

Розвивальні:

- розвивати образне мислення, акторські здібності;
- розвивати мімічну активність;
- спонукати дітей до активного спілкування, вміння будувати діалог;
- сприяти розвитку навичок наслідування звичкам тварин, їх рухам, голосу.

Виховні:

- виховувати повагу до глядачів, любов до природи, до навколишнього світу.

Інтеграція освітніх напрямків: художньо-естетичний., соціально-комунікативний, мовленнєвий розвиток.

Заняття інтегроване: розвиток мовлення з театралізованою діяльністю.

Активізація словника: театр, артисти, актори, квитки, спектакль, контролер, глядачі, костюмер, гример, касир, контролер.

Попередня робота з дітьми:

Бесіда про героїв казки В.Сутєєва «Під грибом». Ігри на звуконаслідування.

Розгляд ілюстрацій тварин: мурашки, метелики, горобця, зайця, лисиці, жаби.

Читання художньо літератури: Читання казок «Під грибом», «Лисичка сестричка», «Лисиця і заєць», «Доктор Айболить».

Обладнання.

Декорація лісової галявини, оформлення галявини грибами, фонограма шум лісу, дощу, грому, музичний супровід.

Методи і прийоми: словесні, наочні, ігрові, художнє слово, інсценування.

Костюми: шапочки мурашки, метелики, мишки, горобця, зайця, лисиці, жаби, гриба, білочки, костюм Лікаря Айболита.

Хід заняття:

Вихователь: Діти, подивіться, куди ми з вами прийшли?

Діти: Ми прийшли в ліс.

Вихователь: Правильно в ліс, але це справжній казковий ліс, які гарні тут дерева, весь ліс в кольорах, а ще яка гарна в лісі грибна галявина.

Вихователь: Малята, подивіться, що це у мене в руках?

Діти: У вас в руках клубок ниток.

Вихователь: Молодці, правильно, але тільки це не простий клубок, а чарівний, він приведе нас в казку. Ви хочете потрапити в казку?

Діти: Так.

Вихователь: Але для цього нам треба піти туди, куди покотиться клубочок, і пройти через чарівний ліс, там можуть бути незвичайні пригоди, адже це чарівний ліс, ви готові?

Діти: Так ми готові.

(Діти йдуть за вихователем, підходять до дерева, раптом чують, що там хтось плаче).

Вихователь: Ви чуєте, хтось плаче, що ж там сталося, давайте подивимося?

(Із-за дерева виходить білочка і плаче).

Вихователь: Діти, ви вгадали, хто це?

Діти: Це білочка.

Білочка: Доброго дня, хлопці!

Діти: Здрастуй, Білочка!

Вихователь: Білочка, що з тобою сталося, чому ти сумна і плачеш?

Білочка: Я раптом впустила шишку. Шишка стукнула зайчик.

А тепер на лобі зайчика, виросла велика шишка.

(Виходить з за дерева Зайчик)

Білочка: (звертається до Зайчика):

Всіх вилікує, зцілить, добрий Доктор Айболить.

(Виходить Доктор Айболить).

Доктор Айболить: Чую, чую, що трапилося?

Діти: Лікар Айболить, Білочка раптом впустила шишку. Шишка стукнула зайчик. А тепер на лобі зайчика шишка.

Вихователь: Діти, подивіться, куди нас привів наш клубочок?

Діти: На грибну галявину.

Вихователь: Яка красива грибна галявина. Але ці гриби не прості, вони чарівні, а чому вони чарівні?

Діти: Тому що вони ростуть в чарівному лісі, на чарівній галявині.

Вихователь: Подивіться, під кожним грибом лежить конверт, що в цих конвертах, ми зараз подивимося.

(Діти на прохання вихователя, по черзі приносять конверти).

Вихователь: (відкриває перший конверт) Діти,
я зрозуміла, в цих конвертах загадки і нам потрібно їх відгадати, щоб наш клубок покотився далі, давайте спробуємо?

Діти: Так.

Загадки:

1. Тягне вантаж більше себе,

Він працює день зі дня.

Хоч і малий він сам собою,

Будиночок будує він великий. (Мураха)

2. Яскрава, ошатна, легка, приємна,

На траву сідає, в квіточку перетвориться.

А на квіточку сяде, крильця розправить,

Нектаром голод вгамує. (Метелик)

3. У будинках, полях я проживаю,

У підлогах я дірки прогризаю.

Запасів запас я створюю,

Ось тільки кішок не люблю! (Мишка)

4. Скаче між голубів,

Крихти підбирає.

Хоч і маленький зовсім,

Але його всі знають. (Горобець)

5. Стриб-скок, стриб-скок,

Побіг хутровий звірок.

Вушка до спинки він притиснув,

Хвостик маленький підібгав,

У бігу, видно чемпіон,

Ви дізналися, хто ж він? (Зайка)

6. Під березою в лісу,

Рудий хвіст стирчить в снігу,

Ця руда шахрайка,

Замітає слід свій спритно. (Лисиця)

7. На викоті очі,

Зустрічається в казці,

З ікринок вилуплюється,

Комахами харчується.

Хто це? (Жаба)

Вихователь: Малята, подивіться, на галявинці вирости маленькі гриби, а один з них великий, а під ним великий конверт, цікаво, що ж там таке?

(Вихователь заглядає в великий конверт)

Вихователь: Я все зрозуміла. Давайте згадаємо, про кого йшлося в загадках?

Діти: про мурашку, горобця, жабу, лисицю, зайця, мишку, метелика.

Вихователь: Правильно, і це не просто так. Всі ці герої з однієї казки, ви здогадаєтеся з якої?

Діти: Ці герої з казки «Під грибом».

Вихователь: Правильно, всі ці герої прийшли з казки В.Сутєєвої «Під грибом».

Вихователь: Ось ми і дійшли до початку казки. Але перш, ніж продовжити нашу подорож, давайте пограємо.

Фізкультхвилинка:

Вихователь: А тепер сідайте на ваші чарівні стільчики, і ми будемо продовжувати нашу подорож. Діти, а ви були коли-небудь в театрі? (Відповіді дітей).

Вихователь: Діти, в театрі зазвичай ставлять спектаклі, а як ви думаєте, хто грає в цих виставах?

Діти: У виставах грають актори.

Вихователь: Правильно, молодці.

Вихователь: А як ви думаєте, хто дивиться спектаклі в театрі?

Діти: Вистави дивляться глядачі.

Вихователь: А щоб пройти в театр, що нам необхідно купити?

Діти: Щоб пройти в театр, треба купити квитки.

Вихователь: А ви знаєте, де продають квитки?

Діти: Квитки продають у касі.

Вихователь: Правильно, а продає квитки касир. А кому ми віддаємо квитки, коли заходимо в театр? (Відповіді дітей)

Вихователь: Квитки ми віддаємо контролеру. Ось як цікаво. Але ще в театрі працюють люди інших професій. Ось наприклад костюми готує акторам костюмер, а гримує акторів перед спектаклем гример. А зараз я хотіла б запитати вас, ви б хотіли стати акторами і потрапити в казку? (Відповіді дітей). Тоді ви станете акторами, а наші гості глядачами. Але, щоб нам потрапити в казку треба сказати чарівні слова. І, так, раз, два, три повернись, в казці опинися. (Діти одягають маски героїв казки, які заздалегідь приготовлені під стільчиками).

Драматизація казки «Під грибом»

Оповідач: Якось раз застав мураха сильний дощ. Куди сховатися? Побачила Мураха на галявинці маленький грибок, добігла до нього і сховалася під його капелюшком. Сидить під грибом - дощ перечікує.

А дощ іде все сильніше і сильніше. Повзе до грибка мокрий Метелик.

Метелик: Мурашко, Мурашко, пусти мене під грибок! Промок я - летіти не можу!

Мураха: Куди ж я пушу тебе? Я одна тут абияк вмістилася.

Метелик: Нічого! В тісноті та не в обіді.

Оповідач: Пустила Мураха Метелика під грибок. Сидять під грибом, пісеньку співають.

Ми сидимо під грибом, дощик нас не мочить.

Оповідач: А дощ ще сильніше йде. Біжить мимо Мишка: Пустіть мене під грибок! Вода з мене струмком тече.

Мураха: Куди ж ми тебе пустимо? Тут і місця немає.

Мишка: потісніться трошки!

Оповідач: потіснились - пустили Мишку під грибок. Сидять під грибом, пісеньку співають.

- Ми сидимо під грибом, дощик нас не мочить.

Оповідач: А дощ все ллє і не перестає. Повз грибок Горобець скаче і плаче.

Горобець: Намокли пір'ячко, втомилися крильця! Пустіть мене під грибок обсохнути, відпочити, дощик перечекати!

Мураха: Тут місця немає.

Горобець: Посуньтесь, будь ласка!

Мураха: Гаразд.

Оповідач: посунулися - знайшлося і Горобцю місце. Сидять під грибом, пісеньку співають.

- Ми сидимо під грибом, дощик нас не мочить.

Оповідач: Раптом Заєць на галявину вискочив, побачив гриб.

Заєць: Сховайте, врятуйте! За мною Лиса женеться.

Мураха: Шкода Зайця. Давайте ще потіснимось.

Оповідач: Тільки сховали Зайця - Лиса прибігла і питає:

Лисиця: Зайця не бачили?

Всі: Ні не бачили.

Оповідач: Підійшла Лиса ближче, понюхала:

Лисиця: Чи не тут він сховався?

Мураха: Так, де йому тут сховатися?

Оповідач: Махнула Лиса хвостом і пішла. На той час дощик пройшов - сонечко виглянуло. Вилізли всі з-під гриба - радіють.

Мураха задумалася і каже:

Мураха: Як же так? Раніше мені одній під грибом тісно було, а тепер всім п'ятьом місце знайшлося!

Жаба: Ква-ха-ха! Ква-ха-ха!

Оповідач: засміявся хтось. Всі подивилися: на капелюшку гриба сидить Жаба і регоче:

Жаба: Ех, ви! Гриб-то виріс. Ось вам місця і вистачило.

Оповідач: Артисти наші молодці! Поплескаємо їм від душі.

Вихователь:

поспішайте друзі

Повертатися нам пора.

Багато з вами побачили

В казку дружно пограли.

А тепер дівтора

У садок їхати нам пора ...

Раз, два, три повернись, в садок знову повернися.

(Діти стоять навколо вихователя).

Вихователь: Діти, ось і закінчилася наша подорож по казці. Що вам найбільше сподобалося в нашій подорожі?

(Відповіді дітей)

Вихователь: Що ви дізналися нового в нашій подорожі? (Відповіді дітей)

Вихователь: Давайте згадаємо, хто працює в театрі? (Відповіді дітей)

Вихователь: Акторами якої казки ви сьогодні були? (Відповіді дітей)

Вихователь: Ви сьогодні всі великі молодці, а зараз, давайте попрощаємося з нашими гостями і подякуємо їм за увагу.

Вправи

1. Комунікативна вправа „Кольорові твори”.

Мета: розвивати художньо-естетичне сприймання художніх творів різних жанрів; учити визначати жанр твору, вжиті мовленнєві еталони; наводити вислови з тексту.

Матеріал: 3-5 дитячих книжок з текстами творів різних жанрів, кольорові фішки.

Інструкція до виконання: вихователь читав дітям уривок з художнього твору і пропонував визначити його жанр за допомогою кольорових фішок. „Як ти гадаєш, що я прочитала: казку, вірш чи оповідання? Чому ти так думаєш? Чим відрізняється оповідання від вірша? Казки? Який колір найбільше підходить до казки? Вірша? Оповідання? Домовимося, що казки ми будемо позначати фішками червоного кольору, вірші – жовтого, оповідання – синього».

Двихователь читав уривки з художніх творів, а діти визначали їх жанр за допомогою кольорових фішок. Після цього педагог пропонував дитині: „Пригадай, які вислови з цих творів тобі найбільш запам’яталися».

2. Комунікативна вправа „Чарівні слова”.

Мета: вчити дітей визначати літературний жанр на основі відповідних мовних засобів, жанрових особливостей твору.

Матеріал: картки зі словами та висловами з творів різних жанрів (ІвасикТелесик, огірочки-сини й дочки, на печі калачі).

Інструкція до виконання: вихователь називав по черзі слова та вислови, а діти визначали, з якого вони художнього твору, якому жанру відповідають.

3. Комунікативна вправа „Впізнай казку”.

Мета: вчити дітей пригадувати та добирати твір названого жанру.

Матеріал: ілюстрації із зображенням персонажів та предметів (лисичка, зайчик, яблуко, піч, пролісок тощо).

Інструкція до виконання: вихователь демонстрував дітям один із малюнків і пропонував пригадати казку, в якій цей предмет (персонаж) зустрічався. Далі він звертався до дітей: „Пригадайте, в яких казках зустрічається лисичка? Якими словами говориться про неї у творі?» Аналогічно використовували всі ілюстрації.

Додаток Е

Використання прийому невідготовлених діалогів.

Маючи в руках яскравих виразних ляльок, що оживають на руці ляльководи (вихователь, помічник вихователя, підготовлена дитина, яка добре володіє правилами ведення діалогу, лялька), можуть вступити в імпровізовані, тобто невідготовлені діалоги.

Наведемо приклад невідготовленого діалогу „Несподівана зустріч”.
Жабка Жанка. Доброго дня! Як тебе звать?

Білочка Проня. Здрастуй! Мене звать Білочка Проня. А як твоє ім'я?

Жабка Жанка. Моє ім'я Жабка Жанка. Скажи, а чому тебе звать

Білочка Проня? Білочка Проня. Тому що так назвали! А чому тебе назвали Жанкою? Жабка Жанка.

Тому що так легше вимовляти – Жабка Жанка.

Я дуже люблю малювати. Ось дивися, що я намалювала. (Дитина показує на малюнку зайця.) Хто це?

Білочка Проня. Це вовк. Жабка Жанка. Чому ти так думаєш?

Білочка Проня. Тому що він сірий.

Жабка Жанка. Тоді скажи, чому в цього вовка вуха довгі!

Білочка Проня. Сама не знаю!

Жабка Жанка. Це ж не вовк, а заєць. Ти помилилася, тому що поспішала, під час розмови відволікалася та гризла горішки і не подумала!

Експериментатор за необхідністю пропонував дітям свою допомогу, окреслював їм короткий план майбутнього діалогу, розпочинав його або підказував ситуацію тощо.

Наприклад, дорослий показує дітям дві картинки. Одну з них розфарбовано свідомо неправильно, а інша – чорно-біла. Наведемо запис однієї з дитячих діалогових імпровізацій.

Білочка Проня. Пізнайко, я хочу стати художником. Подивися на мою картину.

Борсучок Пізнайко. Білочка Проня, ти сама її малювала?

Білочка Проня. Ні, картину малювала Жабка Жанка. А я її розфарбувала. Ось тільки не знаю, чи правильно?

Борсучок Пізнайко. Ні, неправильно! Ти все переплутала. Якого кольору бувають трава і ялинка?

Білочка Проня. Зеленого. Борсучок Пізнайко. А чому вони у тебе на малюнку червоні?

Білочка Проня. Я думала, так красивіше буде.

Борсучок Пізнайко. А чому заєць рудий?

Білочка Проня. Заєць у мене рудий, щоб його лисиця не впізнала.
 Борсучок Пізнайко. А морквина чому синя?
 Білочка Проня. Не знаю. Я ще не придумала!

Додаток Є

Конспект театралізованої гри на тему «Подорож у країну казок»

Мета: формування умінь діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання:

Освітні: 1. Розширити знання, які повинні бути засвоєні дошкільнятами для реалізації всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання) в різних ситуаціях спілкування.

2. Формувати вміння правильно, дохідливо передавати думки і обмінюватися ними в діалогах, правильно використовувати систему мовних норм і засобів спілкування (вербальних і невербальних).

3. Ознайомити з утворенням імені Баба Яга.

Розвивальні:

1. Розвивати потребу в спілкуванні, вміння емпатійного і діалогічного спілкування: розуміти емоційний стан персонажа і розповісти про нього, вислухати іншу людину, з повагою ставитися до його думки, вести простий діалог з дорослими і однолітками.

2. Розвивати потребу брати участь в колективних справах і спільній діяльності, приймати і надавати допомогу;

3. Розвивати у дітей творчу уяву, вчити вживатися в художній образ; спонукати до виразності в театралізованих етюдах (пантоміма).

4. Розвивати навички імпровізації, співвідносити емоційний стан героя з характером музики; вчити вступати у взаємодію з партнером, в підгрупах; зображати в малюнку емоційний стан - радість.

Виховні:

1. Виховувати інтерес до театралізованої гри.

2. Виховувати доброзичливість, емпатію, бажання надавати допомогу.

Обладнання і матеріали: – велика «Книга казок»; – костюми, маски, атрибути для театралізованої гри (інсценування, розігрування діалогів).

Хід гри:

Вступна частина. Вихователь: Мені дуже приємно бачити ваші привітні обличчя і добрі очі.

Давайте почнемо наше заняття-гру зі світлою, доброзичливою усмішкою, такою ж, як звучить музика. Подаруйте свою посмішку сусідові зліва, а потім сусідові справа, посміхніться мені, а я вам. Мотиваційна частина.

Вихователь: Ви любите казки? Я принесла вам книгу, яку діти зробили самі «Книга казок». Хочете подивитися? Діти розглядають ілюстрації та бачать, що герої з казок переплутані.

У книзі картинки з героями казок прикріплюються на липку стрічку. Під час заняття дорослий непомітно змінює картинки з героями казок. Вихователь: Нічого не можу зрозуміти! Що сталося? Ви нічого не помічаєте? Всі герої казок переплуталися! (З книги несподівано вилітає записка): Хто на ступі в лісі літає? І в хатинці там живе? Хто дітей завжди лає Казки слухати не дає? - Хто це? Здогадалися? Вгадали Бабу Ягу?

Я вам капость покажу!

Переплутаю всі казки,

Щоб не знали діти ласки!

Вихователь: А ви знаєте, чому її звать Баба Яга? Від слова «ягать», означає «кричати, лаятися». Звідки ви її знаєте? (відповіді дітей).

Основна частина.

Вихователь: Як нам вчинити? Адже треба навести порядок в казках, а то діти почнуть читати, і нічого не зрозуміють. Як ви думаєте, що потрібно зробити? (Вислуховуються варіанти дітей).

Давайте спробуємо потрапити в країну, де живуть казки. Промовимо чарівні слова: Два рази лясни, Три рази тупни, Навколо себе обернися, І в казковій країні опинися!

Вихователь: Цікаво, в яку казку ми потрапили? Загадка про колобка.

По засіках він скребен,

На сметані він мішаний,

На віконці він остуджений,

Круглий бік, рум'яний бік

Покотився ..... (колобок).

Вихователь: Ви пам'ятайте пісеньку колобка? Ми допоможемо героям цієї казки, якщо заспіваємо цю пісеньку за певними правилами. Треба розділитися вам на три команди. Кожній команді я дам колобка (пиктограма). Ви мусите знати настрій колобка і заспівати його пісеньку цим настроєм. А інші команди повинні відгадати ваш настрій. Діти співають і вгадують настрої Колобка.

Вихователь: Нам пора рухатися далі. Але для цього ви повинні відгадати загадку.

Загадка про теремок:

Стрибає, скаче, Гірко плаче по ночах.

Собака не допомогла, Ведмідь не допоміг,

Один півник Горю допоміг.

Вихователь: Дізналися казку? Давайте пограємо в неї. Етюди на вираження емоцій і рухів:

«Лисиця залишилася без даху над головою». Завдання: Уявімо собі, що кожен з вас стане тією самою лисицею з казки. Як ви думаєте, коли у лисиці розтанув будинок, який у неї був настрій? (Під сумну музику діти показують за допомогою пантоміміки жалібно вираз обличчя, пози, жестів.) 2. «Лисиця проганяє зайця». Завдання: Коли лисиця проганяла зайця, який у неї був настрій? (Під «гнівну» музику діти зображають сердитий вираз обличчя, грізно вражають кулачками, вовтузяться ногою).

3. «Заєць з собакою йдуть до лисиці».

Завдання: Йде зайчик по лісу і плаче. А назустріч йому ... (собаки). Дізналися вони про горе зайця і вирішили вигнати лисицю. Покажіть, який у них було настрій. (У дітей рішучий вираз обличчя. Марширують. Але слова лисиці лякають зайця і собаку, і змінюється настрій). Як змінився настрій у собак і зайця, коли лисиця злякала їх?

4. «Заєць з ведмедем йдуть до лисиці».

Завдання: З яким настроєм пішов ведмідь проганяти лисицю? А заєць? Що змінилося після слів лисиці? (Діти імітують зайця і розсердженого ведмедя. Потім вираз обличчя у дітей змінюється після слів лисиці.)

5. «Півник і заєць виганяють лисицю».

Завдання: Яким був півник? Заєць? Лиса? Діти наслідують героїв, показуючи рішучість півника, невпевненого зайця, хитру лисицю.

Вихователь: Ось ще одна загадка: Загадка про Червону шапочку: Бабуся дівчинку дуже любила, Шапочку червону їй подарувала, Дівчинка ім'я забула своє. А ну, підкажіть ім'я її.

Вихователь: Давайте згадаємо, як вовк прикинувся бабусею і розмовляв з онукою Червоною шапочкою. Знайдіть собі пару, домовтеся, хто буде вовком, а хто Червоною шапочкою (розігрування діалогу, потім міняються ролями).

Вихователь: Давайте заглянемо в книгу. Подивіться - всі герої казок в своїх казках! Ми чар книгу! Бесіда: чому Баба Яга зла + вихід із ситуації. Як ви думаєте, чому Баба Яга така зла? Може вона хоче, щоб ми її боялися? А ми її будемо боятися? Що зробити, щоб вона не була такою злою? Може її пожаліти треба? Баба Яга, ми знаємо, що ти хороша, але тебе, напевно, часто ображають?

Як ми її пожаліємо?

Вихователь: А давайте намалюємо добру Бабу Ягу, вона побачить себе радісною, красивою, і серце в неї розтане. Малюнок «Баба Яга». Діти малюють портрети доброї Баби-Яги.

Вихователь: Діти, може, ми пошлемо Бабі Язі її портрети, адреса є ... і давайте напишемо їй добрі слова, і вона виправиться!

Заклучна частина.

Вихователь:

Разом дружно ви живете,

Казки різні любите!

Вихователь: Дякуємо за ваші добрі очі і привітні усмішки. А закінчити наше заняття я хотіла б знову посмішкою. Станьмо в коло, візьмемося за руки і посміхнемося всім навколо і один одному.